

SCHWEITZER GÁBOR

A szerkesztőség által felvetett kérdések közül az állam és az egyház viszonyában az Alaptörvény, továbbá a *lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi C. törvény* elfogadásával bekövetkezett változásokra szeretnék elsősorban reflektálni.

Kiindulópontként a hatályos normákat kívánom felidézni. A Magyar Köztársaság 2012. január 1-jéig hatályos Alkotmányának 60. §-a rendelkezik a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságáról [60. § (1)–(2) bekezdés], az állam és az egyház elválasztásáról [60. § (3) bekezdés], valamint a lelkiismereti és vallásszabadságról szóló törvény elfogadásához szükséges minősített többségről [60. § (4) bekezdés]. Ezeket a rendelkezéseket tekintette irányadónak az úgynevezett állami egyházjog alapjait lerakó, a *lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény*, továbbá ugyanezeket a rendelkezéseket vette górcső alá az Alkotmánybíróság a lelkiismereti és vallásszabadságot, valamint az állam és az egyház elválasztását – ezzel összefüggésben az állam világnézeti semlegességét – értelmező határozatai meghozatala során. A rendszer-váltást követően a magyar társadalom vallási, illetve egyházi értelemben egyaránt plurálissá vált, aminek a kialakulásában természetesen az ezt elősegítő közjogi háttér is kiemelkedő szerepet töltött be. Vallási közösségek sokasága szerezte meg az *1990. évi IV. törvény* által biztosított egyházi jogállást. Noha ez a törvény egyfajta közjogi státuszt ismert, a magyarországi egyházak, felekezetek, vallási közösségek eltérő történelmi és társadalmi beágyazottsága, illetve intézményesültsége szükségszerűen kialakított valamiféle virtuális közjogi hierarchiát, amelyet az állam és az érintett egyházak között az elmúlt közel másfél évtized során létrejött úgynevezett megállapodások is fémjeleznek.

Az Alaptörvény 2011. áprilisi, valamint a *2011. évi C. törvény* júliusi elfogadása vitathatatlanul új fejezetet nyitott a lelkiismereti és vallásszabadság, valamint az állam és az egyház kapcsolatát illetően. A szemléleti változásokat az Alaptörvény „Nemzeti hitvallás”-nak nevezett preambuluma vallási, világnézeti tekintetben markánsan elkötelezett kijelentései vezették be. Az alkotmányozó hatalom – a magyar nemzet tagjai nevében – büszkeséggel emlékezik meg arról, hogy Szent István „hazánkat a keresztény Európa részévé tette”, elismeri „a kereszt-

ténység nemzetmegtartó szerepét”, továbbá becsüli az ország különböző „vallási hagyományait”. Ez a narratíva – történelmi és vallástörténelmi szempontból – helytálló ugyan, de csak részlegesen, hiszen nemzetmegtartó szerepe okán a „Nemzeti hitvallás” akár bizonyos társadalmi osztályokra, rétegekre is hivatkozhatott volna, miként a vallási hagyományokon kívül a magyar nemzet tagjai által megbecsülésre érdemes további tradíciókat is megnevezhetett volna az alkotmányozó hatalom.¹ A preambulum ezáltal vallási és világnézeti értelemben jóval kiegyensúlyozottabb lehetett volna, egyúttal ténylegesen is lefedhette volna a magyar nemzet – nagy valószínűséggel – minden – tagját. A szemléleti változások ugyanakkor a terminológia vonatkozásában is érzékelhetők. Míg az állam és az egyház közötti közjogi viszonyt az Alkotmány, valamint az azon alapuló joganyag az „elválasztás” terminussal illette („[a] Magyar Köztársaságban az egyház az államtól elválasztva működik”), addig az Alaptörvény a tartalmilag egyelőre kiforratlan „különválás” megfogalmazást részesítette előnyben („[a]z állam és az egyházak különváltan működnek”).² A „különvált működés” kifejezés megértéséhez támpontként szolgálhat, hogy az Alaptörvény – az Alkotmány szövegével ellentétben – mintegy egyoldalú kötelezettségvállalásként leszögezi, hogy a közösségi célok érdekében az állam „együttműködik” az egyházakkal.

Minden törvény megalkotásakor fontos szempont az igazolhatóság kérdése. A törvényhozónak azokat a gazdasági, társadalmi, kül- és belpolitikai stb. körülményeket kell figyelembe vennie és mérlegelnie, amelyek hitelt érdemlően támasztják alá a törvény meghozatalának szükségességét. Nincs ez másként a súlypontilag az egyház alapításának és nyilvántartásba vételének rendjét visszamenőleges hatállyal is szigorító *2011. évi C. törvény* esetében sem. Az egyéni képviselői indítványként előterjesztett, majd a zárószavazást megelőzően lényegében teljességgel átdolgozott törvényjavaslat az igazolhatóság szempontját sajátos kontextusban helyezte el.

Az általános indokolás – a történelmi okfejtésen kívül – az alábbiakra mutat rá: „Az 1990. évi IV. törvény a lelkiismereti és vallásszabadságot, illetve az egyházak létrehozását széleskörűen biztosította, a későbbiekben azonban nyilvánvalóvá vált, hogy az egyházalapítás rendkívül nagyvonalú feltételei lehetőséget adnak az alapjoggal történő visszaélésekre is, mind az egyházaknak járó állami támogatások jogosulatlan igénybevételére, mind pedig ténylegesen nem hitéleti tevékenységet végző szervezetek egyházként történő bejegyeztetésére.” Az indokolásban általánosságban említett visszaélések

a „bizniszegyház” jelenséggel hozhatók összefüggésbe. Ezek szerint bisznezegyházak azok a közelebből meg nem nevezett vallási közösségek, amelyek nemcsak az egyházalapításnak az 1990. évi IV. törvényben lefektetett nagyvonalú feltételeivel élnek vissza, hanem az állami támogatásokat is jogosulatlanul veszik igénybe, a támogatásokat úgymond „leszivattyúzzák”. A törvényalkotás szükségességét – egyúttal a bisznezegyházak kiszűrését – ez a jelenleg váltotta ki.³

A törvényjavaslat parlamenti előadója utóbb pusztán a Magyarországon bejegyzett egyházak száma alapján – bizonyításra nem szoruló sarkigazsággként – állapította meg a joggal való visszaélést. „Gondolom, mindenki egyetért azzal, hogy nem szükséges külön bizonyítani a joggal való visszaélést egy érzékeny jogterületen, amikor Magyarországon 343, más vélekedések szerint 362 egyházi szervezet van bejegyezve. Nem egy parlamenti expozé témája, hogy a visszaélések számos fajtáját felsorolja, de összevetve más európai országok egyházi létszámaival, nem túlzás azt állítani, hogy a vallásbiznisz, a joggal való visszaélés hazánkban az elmúlt 20 évben sajnálatos módon egyre nagyobb teret nyert. Engedjék meg, hogy egy-két számot felsoroljak összehasonlításként. Szlovákiában 18 egyház van bejegyezve, 34 Csehországban, Lengyelországban, amely négyszer akkora népességgel rendelkezik, 104; a nyugat-európai országok közül a legmagasabb bejegyzett szám Franciaországban: 75. Ezek a számok ékezen igazolják, hogy valóban, a jelenlegi hatályos törvényi szabályozás oly mértékben alkalmatlan volt, hogy valóságos vallási tevékenységet végző szervezeteket fogadjon csak be a rendszerbe, és a visszaélés olyan mértékűt öltött, ahol kötelessége a törvényalkotónak, éppen a vallásszabadság megvédése érdekében a valódi vallásos tevékenységeket iktatni a törvénybe, és kizárni minden olyan lehetőséget, amely ezeket a visszaéléseket idézi elő.”⁴

Ezek a sorok azonban – ha őszinték kívánunk lenni – önmagukban semmit sem bizonyítanak és semmit sem támasztanak alá. A hazánkban az 1990. évi IV. törvény rendelkezései alapján bejegyzett egyházi jogállású közösségek összlétszámából legfeljebb a vallási pluralizmusra következtethetünk, miként a nemzetközi összehasonlításból az a konklúzió vonható le, hogy másutt eltérők az egyházként történő nyilvántartásba vétel szabályai, amiből viszont semmi sem következik. A jogalkotónak és a jogalkalmazónak ugyanakkor elvitathatatlan joga és kötelessége a joggal való visszaélés kiszűrése és szankcionálása. Erre azonban az 1990. évi IV. törvény rendelkezései is lehetőséget biztosítanak, hiszen a bíróság az ügyész keresete alapján törli a nyilvántartásból azt az

egyházat, egyházi jogi személyt, amelynek tevékenysége alkotmányba vagy törvénybe ütközik, amennyiben ezt a tevékenységet felhívás ellenére sem szünteti meg. Vagyis az esetleges anomáliák kiszűrhetők a hatályos rendszer alapján is. Emiatt tehát nem indokolt új törvényt hozni. Arra viszont aligha lehet felhatalmazása a törvényhozásnak, hogy nem is a bűnösség vélelme, hanem egyenesen a bűnösség kinyilatkoztatása alapján bélyegezzen meg jogszerűen regisztrált és ellenkező bizonyításig jogszerűen működő egyházi jogállású vallási közösségeket. A 2011. évi C. törvény kétségkívül az egyszerűbb, de aggályosabb megoldáshoz folyamodott. Egyszerűbb, mert egyetlen tollvonással megszüntette több száz vallási közösség eddig élvezett egyházi státuszát, rájuk sítve egyúttal a bisznezegyház szégyenbélyegét. Aggályosabb, mert semmiféle alkotmányosan igazolható szemponttal, például joggal való visszaélést megállapító jogerős bírói ítélettel, nem sikerült ezt a végzetes tollvonást alátámasztania.

A törvény elfogadását követően továbbra is az egyházak magas létszámával igazolták a törvény megalkotásának szükségességét: „az nem normális állapot, hogy 362 magát egyháznak mondó társulat van jelenleg Magyarországon. Itt valamilyen rendakásra szükség volt.”⁵ Óhatatlanul is az a II. Józsefnek tulajdonított örökbecsű mondat juthat az eszünkbe, amelyet a *Szöktetés a szerájból* bemutatója alkalmával mondott volna: „Kedves Mozartom, ez túl finom az én füleimnek, túl sok a hang benne”, mire a cseppet sem megszeppent Mozart ezt válaszolta: „Elnézését kérem, felség, de pontosan annyi hang van benne, amennyi szükséges.” Nos, Magyarországon pontosan annyi vallási közösség szerzett egyházi státuszt, amennyinek erre szüksége és lehetősége volt. Hogy sok ez vagy kevés? – ezt a társadalomnak, nem pedig a jogalkotónak illetett volna megítélnie. Téves az a megközelítés is, amely nem lát összefüggést a vallásszabadság úgymond korlátlan megélése és az „egyházi jogi státusz” vagy az „egyesületi jogi státusz” megléte között.⁶ Amennyiben így lenne, elmaradt volna mind az 1990. évi IV. törvény, mind a 2011. évi C. törvény vallási közösségek jogállására vonatkozó fejezeteinek a megalkotása. A vallásszabadság kollektív megélése ugyanis közjogi, intézményi keretei és garanciái is vannak. Az úgynevezett állami egyházjog az elmúlt két évtizedben mindezeket kiépítette hazánkban. Ugyanakkor a közjogi kereteknek a 2011. évi C. törvényben bekövetkezett visszametszése, miként az egyházi státusz megvonása aligha fogja lehetővé tenni a vallásszabadság korlátlan megélését.

A fentiek alapján úgy látom, hogy a 2011. évi C. törvény egyik gyengéje az igazolhatóságban rejlik; a

törvény ugyanis – megfelelő érvek híján – végzetes legitimitációs deficitben szenved.⁷

*

Az egyházak regisztrációs eljárására vonatkozó szabályok szintén sok kérdést vetnek fel. A *2011. évi C. törvény* szakított az *1990. évi IV. törvény* formai kritériumokat megkívánó nyilvántartásba vételi eljárásával, ehelyett kérelem alapján induló, parlamenti szavazással végződő, érdemi nyilvántartási eljárást vezet be. A regisztrációs eljárás nem vonatkozik azokra a *2011. évi C. törvény* által elismert egyházakra,⁸ amelyeket az egyházakkal való kapcsolattartásért felelős miniszter vesz nyilvántartásba. A többi vallási közösség esetében a nyilvántartásba vételre irányuló kérelemnek a miniszterhez történő benyújtására csak a *2011. évi C. törvény* által megállapított feltételek megléte esetén kerülhet sor. A kérelem, egyebek mellett, akkor nyújtható be, ha az egyház „tanításának lényegét tartalmazó hitvallással és rítussal rendelkezik”, továbbá mellékelni kell a „tanításának lényegét tartalmazó hitvallását, vagy legfőbb vallási tanainak összefoglalását”, valamint a kérelemhez csatolni kell „legalább ezer természetes személy tag nevét, magyarországi lakóhelyét, aláírását tartalmazó aláírási ívet” is. Amennyiben a vallási közösség a feltételeknek megfelel – a vallási tevékenységgel kapcsolatos feltételek fennállását szakértő is megvizsgálhatja –, a miniszter a kérelmet az Országgyűlés elé terjeszti. Az egyházként történő elismeréshez az országgyűlési képviselők kétharmadának a szavazata szükséges. Aránytévésztésnek tűnhet egy, a világnézeti semlegességet (ma még) elfogadó állam törvényhozása számára az egyházi státusz megadásáról való szavazati jog megadása. A vallási közösségek regisztrációja általában a bíróságok vagy a központi közigazgatás hatáskörébe tartozik.

A törvényi feltételek megléte esetén sem jegyezhető be ugyanakkor egyházként olyan vallási közösség, „amellyel szemben működése során az illetékes állami szerv nemzetbiztonsági kockázatot állapított meg”. Amennyiben egy közösség nemzetbiztonsági kockázatot jelent, akkor működése nyilvánvalóan semmiféle keretek között sem kívánatos vagy lehetséges: sem egyházként, sem társadalmi szervezatként, sem bármi másként.

*

A *2011. évi C. törvény* egyházi nyilvántartásba vételi eljárásra készíti azokat a vallási közösségeket, amelyekről a törvény megvonja az *1990. évi IV. törvény*

alapján megszerzett és rendeltetésszerűen gyakorolt egyházi státuszt. Ezeknek a vallási közösségeknek az esetében a *2011. évi C. törvény* visszamenőleges alkalmazására kerül sor, aminek a szükségessége nincs alátámasztva. A *2011. évi C. törvény* ugyanis nem ad magyarázatot arra, mi indokolja a jogszerűen működő egyházi jogállású vallási közösségek státuszelvontását. Méltatlan helyzetbe kerülnek még azok a pillanatnyilag egyházi jogállású vallási közösségek is, amelyeket az Országgyűlés utóbb egyházként „elismer”, hiszen a kivételezett körbe tartozó egyházaktól eltérően nem a most elfogadott törvény erejénél fogva, hanem az eddigiekhez képest súlyosabb feltételek mellett szerezhetik meg – pontosabban vissza – azt a közjogi státuszt, amelyet korábban már élveztek. Az igazi vesztesek azonban azok a vallási közösségek lesznek, amelyek a törvény erejénél fogva elvesztik egyházi státuszukat, s csekély esélyük lesz arra, hogy az új feltételek szerint egyházi státuszú vallási közösségként kerüljenek elismerésre az Országgyűlés által.

A jövőre nézve természetesen a törvényhozás szabad mérlegelésétől függ a nyilvántartásba vételi kritériumok és a nyilvántartásba vételi eljárás szabályainak a megállapítása, de a visszamenőleges alkalmazással a jogalkotó nem okozhat indokolatlan és aránytalan sérelmet. Az Emberi Jogok Európai Bírósága egyik 2006-os ítéletében⁹ is kinyilvánította, hogy az egyházak megismételt nyilvántartásba vétele során nem lehet megvonni az egyházi státuszt azoktól a vallási közösségektől, amelyek nem kerültek összeütközésbe a törvénnyel. Az ezzel ellentétes eljárás ugyanakkor megsérti az Emberi Jogok Európai Egyezményének a gondolat-, lelkiismereti és vallásszabadságról szóló 9., valamint a gyülekezés és egyesülés szabadságáról szóló 11. cikkét.¹⁰

Az elkövetkezőkben mindenesetre kétféle egyházi kategória fog kialakulni hazánkban: a *2011. évi C. törvény* által elismert egyházak mellett idővel megjelenhet az Országgyűlés által elismert egyházak kategóriája. A bizniszegyházak kiiktatásának egészen bizonyosan nem ez a legmegfelelőbb és legméltóbb módja. A nemkívánatos jelenségek megelőzését ugyanakkor hatékonyan segíthetné elő a szektorsemleges intézményfinanszírozás következetes érvényesülése, valamint az állam és az egyház következetes elválasztásán – vagy különválásán – alapuló egyházfinanszírozás mechanizmusainak a kialakítása. Az egyházi státuszukat elvesztő vallási közösségek tehát előterjeszthetik az illetékes miniszternél az egyházi nyilvántartásba vételi eljárás iránti kérelmüket vagy – amennyiben az egyházi nyilvántartásba vétel feltételeinek nem felelnének meg – átalakulhatnak vallási tevékenységet is végző egyesületté

(ez utóbbi esetben működésük az egyesületi jog hatálya alá kerül).

*

A 2011. évi C. törvény újításai közé tartozik a vallási tevékenység definiálása is. „E törvény alkalmazásában vallási tevékenység olyan világnézethez kapcsolódó tevékenység, mely természetfelettire irányuló rendszerbe foglalt hitelvekkel rendelkezik, tanai a valóság egészére irányulnak, valamint az erkölcsöt és az emberi méltóságot nem sértő sajátos magatartási körülményekkel az emberi személyiség egészét átfogja.” Nem tarthatjuk szerencsésnek, hogy a világi törvényhozás állapítja meg, még ha csak a jelenlegi törvény vonatkozásában is, a vallási tevékenység fogalmát. Nem tartozik a világi törvényhozás hatáskörébe a vallási, tehát a transzcendenciával szükségszerűen összefüggő tevékenység definiálása. Helyénvaló ugyanakkor a törvényjavaslat indokolásának a 4/1993. (II. 12.) AB határozat szellemiségét felidéző fordulata, mely szerint „az állam teológiai kérdéseket nem dönthet el”. A vallás – vallási tevékenység – mibenlétének a tekintetében ugyanis nem az állam, hanem a vallási közösségek definíciójára kell hagyatkozni. Más kérdés, hogy a törvényhozás negatív módon meghatározhatja, hogy a törvény alkalmazása szempontjából mit nem tekint vallási tevékenységnek, miként ezt a 2011. évi C. törvény meg is tette. A vallási tevékenység definiálása mindazonáltal nemcsak az állam és az egyház elválasztásának, hanem az állam világnézeti semlegességének az alapelvét is feszegeti. Hasonlóképp kifogásolható az a rendelkezés is, amely monopolizálja az egyház megnevezés használatát, amennyiben a jövőben kizárólag a 2011. évi C. törvény szerint nyilvántartásba vett vallási közösségek használhatják azt.¹¹ Ezzel a rendelkezéssel megítélésem szerint sérül az érintett vallási közösségeknek az önazonosság szabad megválasztásához fűződő jogosultsága.

*

Összességében úgy látom, hogy több szempontból is aggodalomra adnak okot a 2011. évi C. törvény rendelkezései az állam és az egyház viszonyát illetően. Bölcs belátással azonban korrigálhatók a méltánytalanságok és aránytalanságok, még mielőtt a törvény vitatható rendelkezései hatályba lépnének.

JEGYZETEK

1. Vö. JAKAB András: *Az új Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei*, Budapest, HVG-Orac, 2011, 180–182.
2. A különvált működés értelmezéséhez lásd GÁBOR György: *A lelkiismereti szabadság államosítása*, Mozgó Világ, 2011. szeptember.
3. Jövőre lehet új egyházügyi törvény; <http://szaszfalvi.hu/hirek-kibont.php?id=605>.
4. Lukács Tamás előadói beszéde (2011. június 23.); http://www.parlament.hu/internet/plsql/ogy_naplo.naplo_fadat?p_ckl=39&p_uln=103&p_felsz=2&p_szoveg=&p_felszig=2.
5. Semjén Zsolt, Szászfalvi László és Harrach Péter az új egyházi törvényről, <http://www.diosdifidesz.hu/velemenyek/2011/07/17/semjen-zsolt-szaszfalvi-laszlo-es-harrach-peter-az-uj-egyhazi-torvenyrol/>.
6. Új korszak kezdődik az állam és az egyház viszonyában, <http://www.fidesz.hu/index.php?Cikk=165248>.
7. A 2011. évi C. törvény igazolhatóságának kérdéséhez lásd még SZATHMÁRY Béla: *Az új egyházügyi törvény alkotmányossági kérdései* in *De apicibus iuris disputare. Tanulmányok Máthé Gábor tiszteletére* (szerk. BÓNIS Péter – MÁZI András – TÓTH J. Zoltán, Budapest, Shirokuma Kft, 2011, 190–től.
8. A 2011. évi C. törvény által elismert egyházak: 1. Magyar Katolikus Egyház; 2. Magyarországi Református Egyház; 3. Magyarországi Evangélikus Egyház; 4–6. zsidó vallásfelekezetek: Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége, Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség (Statusquo Ante), Magyarországi Autonóm Orthodox Izraelita Hitközség; 7–11. ortodox egyházak: Budai Szerb Ortodox Egyházmegye, Konstantinápolyi Egyetemes Patriarchátus – Magyarországi Ortodox Exarchátus, Magyarországi Bolgár Ortodox Egyház, Magyarországi Román Ortodox Egyházmegye, Orosz Ortodox Egyház Magyar Egyházmegyéje (Moszkvai Patriarchátus); 12. Magyar Unitárius Egyház Magyarországi Egyházkerülete; 13. Magyarországi Baptista Egyház; 14. Hit Gyülekezete.
9. *Moscow Branch of the Salvation Army v. Russia*, no. 72881/01, ECHR 2006-XI.
10. Lásd még KONDOROSI Ferenc: *Vallásszabadság kultúrák keresztútján*, Jura, 2011/1, 72–73.
11. E logika alapján akár arról is születethet döntés, hogy csak azok a politikai szervezetek használhatják a párt elnevezést, amelyek a választások alkalmával bekerülnek a törvényhozásba.

MINK JÚLIA

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) joggyakorlata alapján az Emberi Jogok Európai Egyezményében (EJEE) foglalt jogok, így a vallásszabadság korlátozása „törvény” (jogszabály) által, egy demokratikus társadalomban elfogadható közcél érdekében, szükséges és arányos mértékben képzelhető el, a korlátozásokat pedig megszorítóan kell értelmezni.¹ *A lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi C. törvény* (Ehtv.) az EJEE-ből fakadó kötelezettségeknek számos ponton, számos jog vonatkozásában nyilvánvalóan nem tesz eleget. Így az Ehtv. ellentétes az EJEE tisztességes eljárás követelményeit tartalmazó 6. cikk (1) bekezdésével, a vallásszabadságról szóló 9. cikkével, a jogorvoslathoz való jogot tartalmazó 13. cikkével, valamint a hátrányos megkülönböztetés tilalmáról szóló 14. cikkével is.

Abból a később még tárgyalandó megállapításból kiindulva, hogy az Ehtv. jogkorlátozást valósít meg, vizsgálandó, hogy a jogkorlátozás megfelelő módon történt-e, vagyis az ezt megvalósító jogszabály megfelel-e bizonyos kritériumoknak. Kérdés továbbá, hogy a jogkorlátozás köthető-e egy demokratikus társadalomban elfogadható közcélhoz, amely a vallásszabadság esetén „a közbiztonság, a közrend, közegészség vagy az erkölcsök, illetőleg mások jogainak és szabadságainak védelmére” korlátozódik (EJEE 9. cikk 2. bekezdés). Az állam jogos igénye lehet egy általa elismert jogi státusz feltételeinek meghatározása, ahogyan akár az is, hogy az egyházi státusszal való visszaélés ellen lépéseket tegyen, különösen akkor, ha – mint Magyarországon – az egyházi státuszhoz számos privilégiumot rendel. Azonban – és itt térünk majd vissza a jogkorlátozás kérdéséhez – vizsgálni kell, hogy a szabályozás alkalmas, szükséges-e az elérendő cél megvalósítására, nem eredményez-e az elérendő célokhoz képest aránytalan jogkorlátozást (érdemi vizsgálat).

Az EJEB előtt az Ehtv. jó eséllyel, érdemi vizsgálat nélkül is elbukhat, ugyanis nem felel meg a „törvénnyel” (jogszabállyal) szemben a strasbourgi joggyakorlat által elvárt kritériumrendszernek. Az egyezményben foglalt jogok korlátozását megvalósító jogszabálynak számos tartalmi feltételt kell teljesítenie, így akkor elfogadható, ha megfelelő módon hozzáférhető, hatásait tekintve kiszámítható, vagyis kellő pontossággal kell megfogalmaznia az alkalmazandó szabályokat annak érdekében, hogy az érintettek igazodni tudjanak a jogszabály előírásaihoz, felkészülhessenek alkalmazására, esetleges jogkövet-

kezményeinek kivédésére és annak megfelelően alakítható lépéseiket.²

2012. január 1-jén, az Ehtv. hatálybalépésének pillanatában a most még egyházi jogállású személyek státusza a törvény alapján megszűnik. Kérhetik ugyan egyházként történő bejegyzésüket, azonban nyilvántartásba vételi kérelmüket – ellentétben a zűrzavart jelző gyakorlattal – csak a törvény hatálybalépése után, vagyis egyházi státuszuk jogfolytonosságának megszakadását követően nyújthatják be jogszerűen. Addig ugyanis az Ehtv.-nek a nyilvántartásba vételi eljárásra vonatkozó szabályai, így az elismerés iránti kérelem benyújtására vonatkozó rendelkezései sincsenek hatályban, a jogszabály végrehajtási rendelete(i) sem készült(ek) el, ezért ilyen kérelmeket befogadni sem lehetne. A félreértés oka talán az lehet, hogy az Ehtv. hatályos rendelkezései nem egyértelműek abban a tekintetben, hogy kell-e, lehet-e egyébként valamiféle „jogfenntartó” nyilatkozatot tenni 2011. december 31-ig, és ezt a káoszt csak fokozza az illetékes minisztérium gyakorlata. Egyáltalán nem világos tehát, hogy a jelenleg még elismert egyházaknak milyen feltételeket és hogyan kell teljesíteniük ahhoz, hogy a törvény hatálybalépését követően egyházként működhessenek tovább, és minden bizonnyal előbb fogják elveszíteni egyházi státuszukat, mint ezt érdemben megtudják, vagyis valós felkészülési időről ebben az esetben egyáltalán nem lehet szó, még akkor sem, ha netán a végrehajtási rendeletek elkészülnek 2011 folyamán. Míg egyes egyházak már most ostromolják az illetékes minisztériumot, mások arra készülnek, hogy regisztrációs kérelmüket 2012-ben azonnal benyújtsák.

Nem elhanyagolható szempont az sem, hogy az Ehtv. egyáltalán nem rendezi az egyházak által fenntartott, közfeladatot ellátó intézmények sorsát. Sűrű homály fedi, hogy azok milyen módon és feltételekkel működhetnek tovább, ha a vallási közösség megszűnik egyház lenni. Azok az intézményfenntartó egyházak, amelyek az Ehtv. alapján elveszítik egyházi státuszukat, valójában már most lehetetlen helyzetbe kerültek, intézményeik működése csak ideig-óráig biztosított, ha egyáltalán találunk rá módot (a szociális intézmények esetében jó, ha 2011. december 31-ig, oktatási intézmények esetében a 2011/2012 tanév végéig).

A törvény emellett számos egyéb rendelkezését tekintve is inkonzisztens; például gyakran elhangzott már, hogy nem világos: be kell-e nyújtani a kérelemhez ezer regisztrált egyháztag adatait, és ha igen, hogyan egyeztethető ez össze azzal, hogy „a lelkiismereti és vallásszabadság jogával összefüggésben az állami hatóságok” az Ehtv. alapján sem

gyűjthetnek adatokat. Érdemes azon is elgondolkodni, mégis ki számít egyháztagnak a törvény alapján. Úgy kell-e értelmeznünk a jogszabály 15. § c) bekezdését, amely kimondja, hogy a kérelemhez csatolni kell egy „legalább ezer természetes személy tag nevét, magyarországi lakóhelyét, aláírását tartalmazó aláírási ívet”, hogy az nem vizsgálható az Ehtv. alapján, vajon a benyújtott tagok és az egyház között van-e tényleges kapcsolat? Nagyon úgy tűnik.

Ez esetben viszont az egyháztagnaként való elfogadás egyetlen feltétele az aláírási ív szignálása a megfelelő adatok megadásával; semmi nem utal arra a jogszabályban – és ez elvezet minket az Ehtv. által megvalósított jogkorlátozások és a jogszabállyal elérendő cél viszonyának vizsgálatához, nevezetesen az egyházi státusszal való visszaélések kiszűrésének kérdéséhez –, hogy az egyháznak bármiféle egyéb módon igazolnia kellene a tagok tényleges elköteleződését. Akkor meg mi végre az egész? Lehetne alapul venni ehhez az egyházak belső szabályzatát és az annak alapján nyilvántartott egyháztagnak számát. Ez persze – tekintve, hogy számos kis egyháznak az ezer tag „összeszedése” már nehézséget jelenthet – éppen a tagság feltételeit szigorúbban vizsgáló egyházakat hozná hátrányosabb helyzetbe, arra ösztönözve őket, hogy amennyire csak lehet, könnyítsenek a taggá válás feltételein. Az elérendő célt (például az álegyházak kiszűrését) és az ezer fős tagság feltételét vizsgálva emellett felvetődik a kérdés: nem képzelhető-e el, hogy egy prédikátor és tizenkét tanítványa valós hitéleti tevékenységet folytasson, és ha igen, miért is nem teheti ezt egyházi formában? Az Ehtv. – miközben valós hitéleti tevékenységet folytató felekezeteiket hoz lehetetlen helyzetbe – valójában a „céljának” elérésére alkalmatlan. Nem beszélve arról, hogy miközben az egyházak státuszának újraszabályozását állítólag a finanszírozás körüli anomáliák és az egyházi státusszal való visszaélések motiválták, a szabályozás változatlanul hagyja a finanszírozás jelenlegi formáit, nem változtat az egyházak mint intézményfenntartók privilegizált helyzetén.

Amennyiben az egyházi státusszal való visszaélés felszámolása a cél, a probléma hatékony kezelése érdekében különbséget kellene ugyanis tenni a „biznisz egyházak” és azon szerveződések között, amelyek működése törvénytörő, netalán alkotmányos jogok sérelmét valósítja meg. Jóval szerencsésebb lett volna, ha az állam, nem bolygatva az egyházi státusz odaítélésének eddigi, egyezménykonform szabályozását, más módon próbálja kiszűrni a nyilvánvalóan visszaélésszerűen működő egyházakat (például az ügyészség által indított, bíróság előtt lefolytatott eljárás útján), amennyiben azok a társadalomra tény-

leges veszélyt jelentenek. Amennyiben a jogalkotó úgy vélte volna, hogy a bíróságok vagy az ügyészség jogosítványai nem elégségesek a törvénytörő módon működő egyházak kiszűrésére (ezzel a szerző nem feltétlenül ért egyet, de esetleg meggyőzhető), azokat *némiképp* megerősíthette volna. Ami a biznisz egyházak „felszámolását” illeti, az egyetlen járható út az lett volna, ha az állam az ellátott közfeladatokhoz rendelt állami támogatások rendszerén változtat érdemben, megszüntetve e tekintetben az egyházak privilegizált helyzetét. Ez ugyanis szükségszerűen maga után vonta volna a biznisz egyházak elhalását, okafogyottá válását. Nem így történt, vizsgálódásunk középpontjában marad tehát lényegében egyetlen lehetséges célként a „rendteremtés”, illetve az állam igénye az általa odaítélt jogi státusz feltételeinek meghatározására.

Az Ehtv. már a fentiek alapján is jó eséllyel elbukhat az EJEB előtt, amennyiben azonban a bíróság ennél tovább nem is vizsgálódna, sokat veszítenénk. Az Ehtv. ugyanis súlyos koncepcionális hibában szenved, amely alapvetően köthető a rendteremtés mindent elsöprő igényének abszolutizálásához. Megalkotói nyilvánvalóan abból a téves meggyőződésből indultak ki, hogy az állam az egyházak státuszát mindaddig saját belátása szerint, kényére-kedvére szabályozza, amíg nem akadályoz meg senkit abban, hogy magában vagy csoportosan, elvbarátaival közösen fohászokdjon ahhoz, akihez jónak látja. Ezt a megközelítést pontosan tükrözi a számos keresztény szellemiségű „kis” protestáns szabadegyház képviselői által a kormány és az Országgyűlés képviselőinek, a köztársasági elnöknek, valamint az Alkotmánybíróságnak címzett, 2011. augusztus 11-én megfogalmazott tiltakozó memorandumra adott válaszlevél, amelyet Lukács Péter, az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi, civil- és vallásügyi bizottságának elnöke fogalmazott meg [a szöveget lásd e számunk Jogvédők rovatában – *a szerk.*].

Míg a memorandum nemcsak a vallásszabadsághoz való jog tekintetében él panasszal, a válaszlevél arra szorítkozik, hogy tisztázza azokat a „félreértéseket”, „melyek elsősorban az állam és egyház szétválasztásának, illetve a szabad vallásgyakorlás elvének hibás értelmezéséből fakadnak”. Az új szabályozás ebből kiindulva, a levélíró szerint, tökéletesen megfelel a vallásszabadság követelményeinek „félreértésre elsősorban az adhat okot, hogy az együttes vallásgyakorlás szabadságát tévesen kizárólag az egyházi szervezeti formához kötik”. Megállapítja továbbá, hogy „[a]z állam tehát belátása szerint határozhatja meg az egyház alapításának feltételeit és jogállását. A vallási közösség vallásgyakorláshoz való joga sértetlen marad akkor is, ha az egyház jogállást nem

nyerheti el, vagy nem kívánja elnyerni.” Hasonlóképpen vélekedik Navracsics Tibor közigazgatási és igazságügyi miniszter, aki Iványi Gábor nyílt levélre válaszul [a szöveget szintén lásd e számunk Jogvédők rovatában – a szerk.] a következőket írja: az Ehtv. „a lelkiismereti és vallásszabadság alapját a továbbiakban is biztosítja mind egyéni, mind pedig közösségi szinten”. Valójában tehát az érvelés arra épül, hogy az Ehtv. egyáltalán nem valósít meg *jogkorlátozást*, legalábbis a vallásszabadsághoz való jog tekintetében nem, miközben szemérmesen hallgat a többi érintett egyezményes jogról.

De maradjunk csak a vallásszabadság kérdésénél. A fenti megnyilvánulások egyik igen súlyos tévedése az, hogy figyelmen kívül hagyják: a vallásszabadsághoz való jog alapvető eleme, amint azt az EJEK számos alkalommal megerősítette, az *állam semlegességének* követelménye, amely vallási kérdésekben, illetve a vallási közösségekre vonatkozó szabályok megalkotásakor, valamint a jogalkalmazás során az állami szervek részrehajlásmentes eljárását, valamint a felekezetek egyenjogúságát követeli meg mint szükséges minimumot. „Az állam semlegességre és pártatlanságra irányuló kötelezettsége” emellett „összeegyezhetetlen bármely olyan hatáskörrel, melynek alapján az állam vallási hittételek legitimitását [megengedhetőségét, jogosságát] mérlegeli.”³

Való igaz tehát, hogy az állam szabályozhatja az egyházi jogi státusz megszerzésére irányuló eljárásokat, azonban ezt távolról sem teheti „saját belátása” szerint, az eljárás nem lehet önkényes, az állam nem „válogathat” kénye-kedve szerint a vallási közösségek között. Nem teheti kvázi lehetetlenné és a végletekig átpolitizálttá az egyházi jogi státusz megszerzését, például azáltal, hogy arról az Országgyűlés dönt kétharmados többséggel, normatív kötöttségek nélkül – különösen akkor, ha az egyházi státuszhoz számottevő privilégiumot is rendel, amint azt a magyar szabályozás összességében teszi. Nem elhanyagolható az sem, hogy az Ehtv. intézményesíti a vallási tanítások, hitelvek elfogadhatatlan állami, hatósági mérlegelését – ez a feladat a jogszabály alapján a miniszterre hárul –, ami szintén sérti az állam semlegességének követelményét.

Emellett a kérelmezők egyáltalán nem tévesen kötik az egyházi szervezeti formához a vallásgyakorlást. A vallási közösségek hagyományosan egyházakba szerveződnek, amelyek létrehozása természetes és elvitathatatlan igényük, és mint ilyen, szintén része a vallásszabadsághoz való jognak. Ebben a kontextusban a vallási közösségek állami elismerése kapcsán a bíróság megállapította: „mivel a vallási közösségek hagyományosan szervezett formában léteznek”, az egyezmény kapcsolódó 9. cikkét az

egyezmény 11. (egyesületi jogot biztosító) cikkének „fényében kell értelmezni, mely az egyesületi létet védelmezi a jogtalan állami beavatkozással szemben. A vallásos közösségek autonóm létezése elengedhetetlen a pluralizmus érvényesüléséhez egy demokratikus társadalomban, ezért a 9. cikk által biztosított védelem középpontjában áll.”⁴ A bíróság kimondta, hogy a jogilag elismert vallási közösségek létrehozatalának korlátozása beavatkozás az érintettek vallásszabadsághoz való jogába.⁵

Az Ehtv. azáltal, hogy lényegesen megnehezíti, illetve csaknem teljesen ellehetetleníti azt, hogy egy vallási közösség egyházi jogi személlyé válhasson, nyilvánvalóan súlyos jogkorlátozást valósít meg. Az egyházi jogi státuszuktól az Ehtv. által megfosztott és az újonnan alakuló vallási közösségek számára (az utóbbiak esetében a közösség megalakulásától számított rendkívül hosszú időn, húsz éven át) a sajátosságaiknak kevésbé megfelelő, egyelőre nem tisztázott, milyen feltételekkel megszerezhető „egyesületi” státuszt helyezi kilátásba. A bíróság joggyakorlata alapján azonban nem elegendő, ha a vallási közösség „egyesületi” formában működhet, különösen, ha az egyházi státusz elnyerése „speciális”, például adózási előnyökkel jár.

A *Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas and Others v. Austria* ügyben a kérelmezők éppen azt sérelmezték többek között, hogy elismerésük vallási közösségként csak az egyházi státusznál kevesebb jogot biztosító formában történt meg.⁶ A bíróság ebben az összefüggésben megállapította: „Tekintettel az egyházaknak biztosított privilégiumokra, különösen az adózás terén, az egyházak által élvezett előny jelentős és a speciális elbánás, amiben részesülnek, nagymértékben elősegíti őket céljaik elérésében. [Erre tekintettel] a részes államok hatóságaira az egyezmény 9. cikkéből háruló kötelezettség az, hogy semlegesek maradjanak, [...] ami ezen a területen azt követeli meg, hogy amennyiben az állam olyan keretszabályozást valósít meg a vallásos csoportok állami elismerését tekintve, amelyhez egy speciális státusz kapcsolódik, akkor minden vallási csoportnak tisztességes esélyt kell biztosítania, hogy ezt a státuszt megszerezze, valamint a kritériumrendszer nem alkalmazható diszkriminatív módon.”⁷ Az Ehtv. rendelkezései különbséget tesznek a ma működő egyházak között, egy részüket a törvény erejénél fogva elismerve, míg más részüknél megkövetelve az „újraalapítást”. Ennek a különbségtételnek nincs az EJEK által elfogadható, objektív indoka, az Ehtv.-ből nem derül ki, hogy a törvényalkotó milyen szempontrendszer alapján válogatott az egyes egyházi közösségek között. Ez egyrészt megvalósítja az egyezmény hátrányos megkülönböztetés

tilalmát tartalmazó 14. cikkének sérelmét, másrészt megsérti az állam semlegességének követelményét is, és ezáltal a vallásszabadsághoz való jogot tartalmazó 9. cikkbe is ütközik.

A *Moscow Branch of the Salvation Army v. Russia* ügyben⁸ az EJEB továbbá egyértelművé tette, hogy a közös európai értéként értelmezett vallásszabadsággal ellentétes, ha az állam az egyházak újraregisztrációja során olyan közösségektől vonja meg az egyházi jogállást, amelyek korábban nem kerültek összeütközésbe a törvénnyel. Emellett az EJEB a *Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas and Others v. Austria* ügyben az érintett vallási közösség elismerésének húsz éven át történő elhúzódását elfogadhatatlannak tartotta, és kimondta: a tízéves várakozási idő is csak akkor megengedhető, kivételes körülmények között, ha ténylegesen „újonnan alapított és ismeretlen vallási közösségről van szó”,⁹ tehát például nem egy egyébként nemzetközi szinten elismert, az érintett országban is régóta működő egyház „hazai” bejegyeztetéséről.

Az EJEE-ben foglalt egyéb jogokat illetően a 6. cikk (1) bekezdése kimondja: „Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában.” Az EJEB joggyakorlata szerint a vallási közösségek egyházi jogi státuszának elismerésére irányuló nyilvántartásba vételi eljárás tárgya az egyezmény értelmében „polgári jogi jognak”, polgári jogi igénynek számít, és ezáltal az egyezmény 6. cikk (1) bekezdése védelme alá esik.¹⁰ Az érintett vallási közösség a nyilvántartásba vételi eljárás következtében válik az állam által elismert egyházi jogi személlyé. Minden vallási közösség jogosult az állam által létrehozott nyilvántartásba vételi eljárás kezdeményezésére, és hasonlóképpen joga van arra, hogy jogi személyisége kérdésében döntsön.¹¹ A nyilvántartásba vételi eljárás tárgya az érintett vallási közösség jogi státusza, jogképessége, ez pedig polgári jogi igénynek tekintendő az egyezmény értelmében. Ennek megfelelően sérti az EJEE 6. cikk (1) bekezdésében foglalt tisztességes eljárás követelményét, hogy az Ehtv. által intézményesített nyilvántartásba vételi eljárás során az érintetteknek polgári jogi jogaik védelmében egyáltalán nincs lehetőségük arra, hogy ügyükben független és pártatlan bíróság hozzon határozatot. Ehhez hasonlóan az EJEE 13. cikke megköveteli, hogy „bárkinek, akinek a jelen Egyezményben meghatározott jogait és szabadságait megsértették, joga van ahhoz, hogy a hazai hatóság előtt a jogsérelem hatékony orvoslását kérje”. Ezzel szemben az Ehtv. semmiféle jogorvoslati lehetőséget nem biztosít.

JEGYZETEK

1. *Moscow Branch of the Salvation Army v. Russia*, no. 72881/01, ECHR 2006-XI., § 76.
2. *Sunday Times v. the United Kingdom (no. 1)*, judgment of 26 April 1979, Series A no. 30, p. 31, § 49.
3. *The Moscow Branch of the Salvation Army v. Russia* (1. vj.) § 58.
4. *Religionsgemeinschaft Der Zeugen Jehovas and Others v. Austria*, no. 40825/98, 31 July 2008, § 61.
5. *Mitropolia Basarabiei Si Exarbatul Plaiurilor and Others v. Moldova* (dec.), no. 45701/99, 7 June 2001, § 105.
6. *Religionsgemeinschaft Der Zeugen Jehovas and Others v. Austria* (4. vj.) § 89.
7. *Religionsgemeinschaft Der Zeugen Jehovas and Others v. Austria* (4. vj.) § 92.
8. *The Moscow Branch of the Salvation Army v. Russia* (1. vj.) § 76–98.
9. *Religionsgemeinschaft Der Zeugen Jehovas and Others v. Austria* (4. vj.) § 98.
10. *Religionsgemeinschaft Der Zeugen Jehovas and Others v. Austria* (4. vj.) § 107–108.
11. *Religionsgemeinschaft Der Zeugen Jehovas and Others v. Austria* (4. vj.) § 108.

IVÁNYI GÁBOR

A lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi C. törvény az érintetteknek (vallásfelekezetek) mindenképpen komoly meglepetést okozott, s talán más fajtát, mint a szakjogászoknak. Akadtak olyanok, akik kezdetben még abban is reménykedtek, hogy végre megfelelő különbség tétetik, s kimondatik, hogy egyház csupán egy létezik, a többiek (legalábbis keresztény oldalon) legfeljebb részegyházak, vagy még inkább szekták. A gondolat, hogy Európát újra kell evangelizálni, és a remény, hogy „Krisztus köntösét”, amelyet itt szagatott darabokra a reformáció, itt kell és lehet újra összeilleszteni – talán utoljára –, Magyarország esetében villant fel egy pillanatra. Ha ez továbbra is késne, legyen legalább egyértelmű, kinek hol a helye.

De mi legyen a többi nem keresztény felekezetel? Elképzelhetetlen gondolat lett volna, hogy például a zsidóságnak az 1895. évi emancipáció után (és még inkább a Soát követően) újra kellene elismerésért folyamodnia, és megharcolnia azért, hogy ne egyesületként, hanem attól szentségesen elkülönül-

ve vallásként folytathassa működését. Így lehetett a zsidóság vallási képviselője egy-egy egyházzá (azért fogalmazzuk ilyen körülményesen, mert ha a római és görög rítusú katolicizmus egy egyházként jelenhetett meg, viszont az evangélium szerint reformált helvét és ágostai hitvallásúak külön-külön számítanak, miért ne lenne lehetséges a zsidóság három, sebtében külön meghatározott irányzatát egyenként elismerni).

Az igazán nagy meglepetés a HIT Gyülekezetének az elit klubba való bekerülése, hiszen a rendszerváltás óta eltelt két évtizedben harcias és kritikus működésükkel minden konzervatív egyháziasságot sikerült maguk ellen hangolniuk. Az új törvény eredetileg betervezett formájában a hármas tagoltság második körében voltak még, innen törhettek elő győzedelmesen a törvény megszavazásának kakaszo előtti éjszakáján. A közösség vezetőjének másnapi sajtónyilatkozatára levélben reagáltam, kifejezve a feletti meghökkenésem, amellyel a helyzetet értékelte: a vallási piacon is verseny zajlik, és ehhez a jövőben mindenkinek hozzá kell szoknia. Lehet ebben valami, ám a versenyt állami-törvényhozási eszközökkel befolyásolni és a legalizálást ennek értelmében elfogadni nem illő dolog.

Az igazi meglepetés azokat érte, akik álmukban sem gondolták volna, hogy legalább másodsorban ne jutnának be a megtértek kategóriájába. Gondolok a metodistákra, hetednapú adventistákra, pünkösdiekre és másokra is. Ezek a közösségek (elsősorban az említettek), amelyek a reformátusokkal, az evangélikusokkal és a baptistákkal együtt az Ökumenikus Tanács tagjai is voltak, még abban a kitüntetésben részesültek 2010 decemberében, hogy az uniós elnökségre készülő kormány(fő) formális tárgyalásra hívta őket is, megtudakolandó, hogyan vélekednek az előttünk álló egyedien fontos időszakról. Erről a megtiszteltetésről egyesek havilapjaikban büszkén be is számoltak. Ehhez mérten kell a hidegzuhany alatt elképzelnünk őket. Ami meglepő, az az, hogy még így, vert helyzetükben sem mertek kritikusak lenni (arról nem is beszélve, hogy felismerték volna, talán itt a pillanat, hogy a korábbi évtizedekben vagy azóta örökös kormánypártiságukkal elkövetett belső egyházi szakításaik felett bűnbánatot tarthatnának). Siettek kifejezésre juttatni, milyen fontosnak tartják az új törvényt, mennyire megértik, hogy az államnak lépnie kellett az úgynevezett biznisszegyházakkal szemben, és mintegy pihelve merték csak kinyögni, milyen kár a mostani mellőzésük, de reménykednek a mielőbbi korrekcióban: „Nagyon fontosnak értékeljük a szándékot, amely létrehozta ezt a törvényt. Egyetértünk azzal, hogy szükséges világosabbá tenni a magyarországi

egyházak jogállását, pontosítani az egyházzá válás kritériumait, és kiszűrni az anyagi célokból létrejött egyházakat. [...] Az állami illetékes hivatalok sem zárkoznak el a párbeszédetől. [...] Végül is a törvény nyitottnak hagyta az egyházak körét és egy későbbi rendeletben kívánja szabályozni a további befogadás rendjét” – írja a metodista egyház szuperintendense a *Metodista* című periodika július–augusztusi számának vezércikkében. A Magyar Evangéliumi Szövetség (Aliansz) elnöke és főtítkára az érintett kisebb, úgynevezett evangéliumi közösségeket megpróbálta összehívni, hogy valamilyen fajta összefogással segítséget nyújthassanak egymásnak. Ők is szükségesnek tartják leszögezni: „Tapasztalhatjuk, hogy a társadalmi, politikai törekvések, években, számokban, hitéleti tevékenység mutatóiban kíván tájékozódni, és döntéseket hozni egy olyan területen, ahol – sajnos súlyos – mindnyájunkat sértő visszaélések is történtek az »egyházi élet« leple alatt.”

Győztesek és (vigasztalásra kényszerített) vesztesek egyaránt felkapták a kormányzati propaganda hamis indokát, mintha az állam a jókat és hiteleseket a sokat emlegetett Római levél szellemében valóban jutalmazni akarná, és felelős kötelezettségétől hajtva akarná az Isten kertjét művelni. („Minden lélek engedelmessékedjék a felső hatalmasságoknak, mert [...] amely hatalmasságok vannak, Istentől rendeltettek. [...] Mert a fejedelmek nem a jó, hanem a rossz cselekedetnek rettegésére vannak” Róm. 13,1-3.) Akik a hatalom döntését igazolni igyekeztek, megfeleltek Jézus példázatáról (Máté ev. 13,24-30), melyben a búza közé konkolyt vető ellenségről beszélt és a bölcs gazdáról, aki megtiltotta túlbuzgó szolgálójának, hogy gyomlálni kezdjenek búzaföldjén, hiszen míg a parazitát kiszaggatják, letapossák a kenyérgabonát is. Magyarországon nem indultak perek (úgynevezett ál-) egyházak ellen anyagi visszaélés miatt. Indultak viszont eljárások úgynevezett történelmi „nagy” egyházak papjai és intézményei ellen jelentős anyagi kárt okozó és más bűncselekmények miatt. Hamis dolog volt tehát a könnyen felkapott és gyorsan megtapadó „biznisszegyház” bélyegével a kiszorított kisebbeket megjelölni.

Szégylelni való, ahogy az egyházak ebben a megzavarodott helyzetben egymáshoz viszonyultak. A tizennégyek egy-két gyámoltalan és említésre igazán alig méltó hümmögést kivéve inkább ünnepték a törvényt, és eszük ágában nem volt küzdeni a többiek jogaiért. A magyar baptisták augusztus 21-én konferenciát tartottak, és „a bibliai tanítások mellett többek között megemlékezés történt állami alapító István királyunk korszakalkotó tetteréről, ezer éves hazánk sorsfordító időszakairól, benne Isten nemzetünket megőrző kegyelméről” – fogalmaz

az egyház honlapján megjelent közlemény. A nagygyűlésen az egyház elnöke, aki egyúttal a Magyar Baptisták Világszövetségének elnöke is, a magyarországi egyházak helyzetével kapcsolatos új törvényről kijelentette: „Hazánk és benne népünk sorsa napjainkban ismét egy jelentős mérföldkőhöz érkezett. Új alkotmány és ehhez kapcsolódóan számos sarkalatos törvény fogja szabályozni országunk működését a jövőben. Ezek között fontosnak tartjuk az egyházi törvény életbelépését is, amely a húsz évvel ezelőtti, számtalan szakadást és megosztottságot generáló ultra-liberális törvény helyébe lép majd.”

A Dunamelléki Református Egyházkerület püspöke is nagyon örült a jogszabálynak. Kifejezetten jónak tartotta, hogy „a mostani szabályozással a Parlament – amely nem azonos az állammal – fogja eldönteni, hogy állam és egyház viszonylatában mely közösségekkel köt szerződést és működik együtt az állam, de ez azt jelzi, hogy a vallás kérdésének megnőtt a jelentősége. Tehát nem egy bíróság, hanem a Parlament dönt, mert ez nem pusztán jogtechnikai kérdés...” (Reformátusok Lapja, 2011. július 24.) A bizniszegyházak megszűnésével kapcsolatban a püspököt nem a pénz elszívásának problémája foglalkoztatta („az állam baja, ha hagyta”), hanem, mint nyilatkozta: „sokkal inkább az izgatott és bántott ebben a folyamatban, hogy a vallási élet méltósága sérült.” Példákkal is élt: „a törvény lehetővé teszi, hogy a vallási élet – mondjuk így csúnya szóval – kellékei, például a kegytárgyforgalmazás adómentességet élvezzen. Ha jóhiszeműek vagyunk, akkor azt mondjuk, hogy ez rendben van, miért vessenek ki egy rózsafüzérré áfát, hiszen ez hitéleti tevékenységet szolgál! Ám ha huncutak vagyunk, és volt erre példa, akkor egy bicikliláncot is el lehet nevezni rózsafüzérnek, bele lehet írni egy vallási közösség alapító okiratába, és lehet bicikliláncot rózsafüzérként adómentesen forgalmazni...” Meggyőződésem azonban, hogy mindez mesebeszéd. Senki nem akart bicikliláncot rózsafüzérként eladni vagy alkatrészeket kegytárgyként forgalmazni. De tagadhatatlanul jól hangzik ez a valótlan és alkalmas az erőtlenség megtévesztésére.

Ami igazán fájdalmas, az a hátrányosan érintettek újra feltámadt riadalma. Július 28-ra virrasztást hirdettem egyházunk, a Magyarországi Evangélikumi Testvérközösség VIII. kerületi központjába, s valamennyi Magyarországon bejegyzett és fellelhető egyháznak meghívót küldtem erre az alkalomra, kérve, vitassuk meg a kérdést közösen. Néhány levél felbontatlanul, „a címzett ismeretlen” megjegyzéssel visszajött, mások hallatlanra vették a meghívást, néhányan pedig képviseltették magukat a mintegy 4-500 megjelent virrasztó között. Ezt követően til-

takozást fogalmaztunk meg, melyet kibocsátottunk aláírásra. Valamivel több mint 6000-en adták hozzá a nevüket. Ez után pedig megpróbálkoztunk közös beadványokkal. Kiderült, hogy egy-két kivételtől eltekintve reménytelen vállalkozás a közös felépés. Volt olyan, aki azért nem adta a nevét, mert nem keresztény felekezettel nem kívánt egy lapon szerepelni. Mások csak saját személyükben csatlakoztak például az alkotmánybírói beadványunkhoz [amelyet lapunk a Döntés előtt rovatban közöl – *a szerk.*] és panaszkodtak, hogy közösségük nem támogatja őket. Ismét mások inkább még „tanulmányozzák” a helyzetet.

Egy ismert horvát polgárjogi aktivista is aláírta tiltakozásunkat, aki elmondta, hogy a horvát parlament is kísérletet tett egy a miénkhez hasonló, de enyhébben diszkriminatív, az alkotmányellenességet inkább csak súroló törvény létrehozásával, náluk azonban a katolikusoktól a Jehova Tanúig minden felekezet közösen tiltakozott az akció ellen, és így az megbukott. Kicsit odébb kezdődik vagy folytatódik Európa...

SZATHMÁRY BÉLA

Az új egyházügyi törvény értékeléséről folyó, meglehetősen csendes vitában a problémát abban látom, hogy a vita résztvevői nem tesznek különbséget az egyes vallási közösségek önértelmezése és az állami jogszabályok által meghatározott egyházfogalom között. A vallási közösségek állami megítélését rosszul vagy félreértelmező, kétségtelenül a hatályos törvényi szabályozásra visszavezethető helyzetmegítélés – amely valóságos jogi indoka lehetett volna az új Alaptörvényhez igazodó szabályozásnak – a szükséges kommunikáció elmaradása miatt jelentősen megnehezítette a társadalmi konszenzus kialakítását. A probléma gyökere onnan eredt, hogy a *lelküimereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény* gyakorlatilag a magát akár egyház, akár más néven definiáló összes vallási közösségnek lehetővé tette az állami jog szerinti egyházi státusz megszerzését.

A vallásszabadság alapjogának egyéni jogosultjai gyakorlatilag egyszerre hozhatták létre saját normarendszerük meghatározásával az állam által is elismert, mégpedig egyházként elismert közösségüket. Az állami jogrendszer szerinti egyház alapítható volt, e státusz elnyeréséhez semmiféle türelmi időt nem rendelt a jogszabály. Ennek következtében

a közgondolkodásban az állami jognak nem minősülő, az adott vallási közösség belső normarendszere szerint meghatározott közösségi jogi forma összemósódott az állami jogrendszer által is egyháznak nevezett kategóriával, holott a kettő között mindennél a világon, így Európa országaiban is nagyon markáns különbségek vannak, kellene hogy legyenek. Az egyházak egyenlő állami megítélése és kezelése ugyanis csak az utóbbi kategóriában a jogállamiság követelménye. Abban, hogy ezt a státuszt mely vallási közösségnek milyen feltételek teljesítése esetén adja meg, az államoknak meglehetősen nagy szabadságuk van a strasbourgi bírósági gyakorlat szerint is.

Az Alkotmánybíróság a 8/1993. (II. 27.) AB határozatban már részletesen kifejtette álláspontját ebben a kérdésben: a vallás közös gyakorlása nem kapcsolható össze kizárólag az utóbbi státusszal, az államnak csak a közösségi vallásgyakorlás feltételeit, de nem azok azonos szervezeti formáját kell garantálnia. Az állam, amíg ezzel a vallásszabadságot, s ezen belül az együttes vallásgyakorlás jogát nem sérti, belátása szerint határozhatja meg az egyház alapításának feltételeit és jogállását. Bármely vallási közösség vallásgyakorláshoz való joga sértetlen marad akkor is, ha az egyház jogállást nem nyerheti el vagy nem kívánja elnyerni. Az Alkotmánybíróság határozata alapján tehát nem jár a vallásszabadság alapjogának sérelmével az, ha valamely közösség nem kap az állami egyházjog szerinti egyházi elismerést.

Az Európai Parlament 1996. február 29. napján kelt határozata és az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) a gyakorlata szerint az államot csak az a kötelezettség terheli, hogy tegye lehetővé a szervezett vallásgyakorlást, garantálja a vallási gyülekezési és egyesülési szabadságot, de abban messzemenő szabadsága van, hogy ezek közül kiemelje néhányat, és nekik a többiekhez képest kedvezőbb helyzetet teremti a jogi szabályozásban. Az EJEB gyakorlata csak a jogalanyiség megadását tekintve a vallásszabadság közösségi formában történő gyakorlás joga feltételének, de ez a fentiek tükrében nem az állami jog szerinti egyházi státusz megszerzésének jogát vagy legalábbis minden feltétel nélküli jogát jelenti.

Az új hazai szabályozás – vélhetően figyelemmel a *Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas and others v. Austria* ügyre – az állami egyházjog szerinti egyházi státusz elnyerése ésszerű várakozási idejének a húsz évet tartotta indokoltnak bevezetni. A vitában eddig nyilvánosan megszólalók közül többen persze nem is emiatt, hanem a visszaminősítés okán a szerzett jogok sérelmét tartották alkotmányellenesnek. E vélemények alapján a már egyházként nyilván-

tartásba vett állami közösség alapjoga sérült azzal, hogy a törvényi szabályozás következtében elvesztette egyházi státuszát és az ezzel együtt járó, korábban már élvezett kedvezményeit. E sérelmet mint alapjogi sérelmet jelölték meg, a törvényalkotótól az egyház mint a vallásszabadság kollektív jogalanyiségének biztosítása sérelmét kérték számon.

Az Alaptörvény és az ennek jegyében megalkotott sarkalatos törvény együttes értelmezése a korábban egyértelműnek tekintett helyzetet kétségtevényt vitathatóvá tette. Az Alaptörvény VII. cikkében ugyanis a lelkiismereti és vallásszabadság alanyaként „mindenki” szerepel, az egyházügyi törvény 1. § (3) bekezdésében pedig „bármely természetes személy”, amely szűkebb az alaptörvényi megfogalmazásnál, tekintettel arra, hogy az EJEB az Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE) 9. cikke alapján azt állapította meg, hogy a „mindenki” megfogalmazás alapján az egyház a vallásszabadság kollektív alanya lehet, a lelkiismereti szabadság csak természetes személyeket illethet. Az egyházat mint szervezetet az eddigi hazai értelmezés szerint is megillették bizonyos kollektív jogok a vallásszabadságon belül, mint például a vallási tevékenységéhez szorosan kapcsolódó oktatási, szociális, egészségügyi intézmény alapításának joga, az oktatáshoz való joga állami vagy önkormányzati alap- és középfokú oktatási intézményben. Ez a jogosultságuk szerepel az új törvényben is.

Alkotmányossági problémát jelenthet azonban, hogy a mostani normaszöveg a kollektív jogalanyiség szűkítő értelmezésre is lehetőséget adó megfogalmazása az egyháznak a 12. §-ban meghatározott jogosítványai legitimitását, alkotmányos indokát szüntetheti meg. Ha az egyház mint közösség a továbbiakban nem lesz alanya a vallásszabadságnak, az új regisztrációra kötelezés nem érint alapvető jogot, így a szükségesség-arányosság kérdése sem vizsgálható. Ugyanakkor az egyházi státuszt el nem nyelő közösségek a vallási tevékenységükhöz kapcsolódó intézményfenntartási jogaikat félthetik ugyanebből az okból alappal, amelynek jelei már megjelentek a vitában, ha nem is ebben az alkotmányjogi kontextusban. Az alapvető problémát az egyházi státuszt meg nem szerző vallási közösségek esetében az jelenti, hogy megfelelő állami finanszírozás hiányában eddigi közhasznú tevékenységük folytatása (iskola, szociális intézmények stb. fenntartása) lehetetlenné válik, ugyanakkor e tevékenységük a későbbi egyházzá válás feltétele lehet.

Mindezekre is figyelemmel a törvényalkotás folyamatában, a kormányzati kommunikációban mindenképpen hangsúlyozni kellett volna, hogy az új törvénytervezet szerint az állami egyházjogi ér-

telemben vett egyházzá válás immár egy folyamat eredménye lesz. Egyes személyek ilyen egyházat nem alapíthatnak, de a törvényben meghatározott feltételek teljesítésével működő közösségeik azzá válhatnak. Indokolt lett volna arra fókuszálni a figyelmet, hogy az új törvény feladata e folyamat alkotmányos kereteinek meghatározása, védelme, a kiteljesedés lehetőségének biztosítása. Annak garانتálása, hogy a hosszú időn keresztül bizonyítottan hitéleti tevékenységet végző, a társadalom számára is hasznos és fontos, az államcélok megvalósulását elősegítő közösségként való működés eredményeként minden közösség elérhesse ezt a privilegizált státuszt. Ennek a minden közösség által elérhető fokozatnak a sarkalatos törvénybe foglalt garantálásával az állam nem vesz el a vallási közösségek kollektív jogaiból, azok továbbra is érintetlenek maradnak, hanem a kölcsönös felelősség elve szem előtt tartásával egyre bővülő körben további jogokat biztosít számukra. Az egyesületi formában működő közösségek sem maradnak védtelenek, mert nemcsak az egyesülési jog, hanem a vallásszabadság alapjoga okán is védelmet élveznek, hitéleti tevékenységüket folytathatják, szertartásaikat megtarthatják; e jogok megsértése bűncselekmény marad továbbra is.

Az egyházi törvény hatálya alá tartozó jogalanyok meghatározása során további problémát jelenthet, hogy a törvény elnevezése még az eredeti koncepciót, a többszintű szabályozást tükrözi, hiszen egyházzal, vallásfelekezetről és vallási közösségekről szól, valójában azonban a két utóbbinak a szabályozását nem tartalmazza. A törvény az állam által elismert szervezetet egyházként definiálja. Ezen túlmenően e törvény szempontjából releváns szervezetként nevezi meg a „vallási tevékenységet is folytató egyesületet”, amelynek szabályozása jelen pillanatban az egyesülési jogról szóló törvény hatálya alá tartozik. A törvény 7. § (4) bekezdése alapján az egyház megnevezést azonban csak az új vallásügyi törvény szerint nyilvántartásba vett szervezet viselheti.

Ez az állami egyházjog értelmezése szerint alapvetően helyes. Az állami (egyház)jog – még ha nem is a leghatározottabb módon általánosítva a felekezeti egyházjog által már foglalt, a keresztnél vallási közösségek önmeghatározását jelentő elnevezést – csak egy megnevezés alatt kezelheti az azonosan szabályozni kívánt szervezeteket, mint ahogyan teszi azt a párt, az egyesület, a szakszervezet stb. esetében is. Az egyes vallási közösségek belső autonómiájához tartozó kérdés, s ekként a jogtudományban a felekezeti egyházjog körébe sorolt jogosultság, hogy egy közösség miként definiálja önmagát (például egyházként, felekezatként, vallási közösségként vagy hitközségként). Azzal azonban, hogy az új tör-

vény 7. § (1) bekezdése az egyház mellett a vallásfelekezetet, a vallási közösséget is megemlíti, majd e két utóbbit is egyháznak minősíti, a már említettek szerint összemosza az állami jog, valamint az egyes közösségek állami jog szerint jogi normának nem minősülő belső normarendszerét, ugyanakkor kolliziót teremt a 7. § (4) bekezdésével.

Ez az állami és a felekezeti egyházjog közötti indokolt megkülönböztetés hiánya azonban nem csak dogmatikai kérdés. A törvény 7. § (2) bekezdésébe módosító indítványként bekerült mondat ugyanis nem felel meg az elfogadott törvény alapkoncepciójának, nevezetesen annak, hogy ezen új törvény alapján a közös vallásgyakorlást folytatni kívánó személyek az állami törvény szerinti egyházat már nem hozhatnak létre. Az állami jog szerint csak vallási tevékenységet is folytató egyesületek válhatnak a törvény 14. §-ában megfogalmazott feltételek teljesítése esetén egyházzá, de ez nem azonos a vallásszabadság tartalmaként értelmezendő egyházalapítással, amelyet nem ez az állami törvény szabályoz, s a felekezeti egyházjogból következően korántsem biztos, hogy az alapítói egyháznak fogják nevezni. A felekezeti egyházjog értelmében persze alapítható egyház, vallási közösség, hitközség stb., de annak megengedése nem e törvény 7. §-án, hanem az 1. § (3) bekezdésén alapul.

Az állami jog ismeri az egyesület fogalmát, tehát a vallási közösségnek, amennyiben később el kívánja nyerni az egyházi státuszt, előbb az állami jog szerinti egyesületként kell megalakulnia. Erre az egyesülési jogról szóló 1989. évi II. törvény rendelkezései alapján van lehetősége egy frissen megalakuló szervezetnek. Az átmeneti rendelkezések között nyert szabályozást, hogy e törvény alapján az 1990. évi IV. törvény szerint nyilvántartásba vett, de a törvény mellékletében fel nem sorolt szervezetek az egyesülési jogról szóló törvény alapján kérhetik szervezetük állami elismerését és egyesületkénti nyilvántartásba vételét vagy terjeszthetik elő egyházkénti nyilvántartásba vétel iránti kérelmüket. Az újonnan létrehozott vallási közösségnek, ha egyház akar lenni a későbbiek folyamán, egyesületként kell regisztrálnia magát. Az egyházzá válás feltételeként azonban szerepel a legalább húszéves működés, így egy frissen alapított szervezet egyházként semmiképpen nem kaphat elismerést, így az állami jog szerint – hiába írja ezt a 7. § (2) bekezdése – egyházat természetes személyek e törvény hatálybalépése után már nem hozhatnak létre. Ilyet legfeljebb már nyilvántartásba vett egyházak tehetnek a törvény 26. §-a értelmében – bár e szakasz a megszűnésről rendelkezik –, ha egyesülnek egymással, hiszen ez esetben a régi szervezetek szűnnek meg, de jogutódlással, az-

az az egyesülés révén új egyház jön létre mind a felekezeti egyházjog, mind az állami egyházjog szabályai alapján. De ez kivételes eset, nem azonos az új törvény 7. § (2) bekezdésében lehetővé tett egyházalapítással.

Megjegyzendő, hogy a törvény az egyesülés folytán létrejövő új egyház nyilvántartásba vételét nem szabályozza, így nem tudni, hogy ilyen esetben csak formális megszüntetés és keletkeztetés, automatikus törlésekből és nyilvántartásba vételről szóló jogi aktusok sorozata zajlik-e le, vagy az újonnan létrejött szervezetnek kérnie kell a szokásos eljárás szerinti nyilvántartásba vételt is, annak elutasítása kockázattal. Amennyiben a 7. § (2) bekezdése az állami jog szintjén maradó szabályozást kívánt megjeleníteni, akkor nem egyházat, hanem *egyesületet* kellett volna a szövegben szerepeltetni azzal, hogy az a későbbi feltételek teljesítése esetén egyházzá is válhat. Ez jelenítette volna meg a tényleges jogalkotói szándékot, hogy az új törvény nem elvenni akar, hanem megteremti valamennyi vallási közösség számára az egyházkénti elismerés alkotmányos lehetőségét, de azt a korábbihoz képest szigorúbb feltételekhez köti. Teljesítésük esetén azonban valamennyi eddig működő vagy ezután létrejövő közösség egyházzá válhat az állami egyházjog alapján is. Ekként a most elfogadott törvény értelmében egyház az állami egyházjog alapján már nem alapítható, *csak elnyerhető státuszt* jelent, így a 7. § (2) bekezdése e törvényben idegen test, lényeges tartalmi kollíziót jelent.

A törvény a megszűnés esetei között csak egyetlen esetet említ, amely az állami egyházjog alapján nyilvántartásba vett egyház megszüntetését szabályozza: a tevékenységével felhagyó egyház megszüntetését. Ebben az esetben a miniszter az egyház megszüntetésére és törlésére vonatkozó javaslatot az Országgyűlés elé terjeszti. Ilyenkor – mivel a nyilvántartásba vételi szabályoktól eltérően itt nincsen kétharmados előírás – egyszerű többséggel is megszüntethető az egyház mint az állami jog alapján létrejött jogi személy. Ez célszerű lehet, de talán indokolt lenne az azonos szabályozás.

A törvény 7. § (3) bekezdése értelmében az egyház kizárólag olyan vallási tevékenységet gyakorolhat, amely az Alaptörvénnyel nem ellentétes, jogszabályba nem ütközik, nem sérti más közösségek jogait és szabadságát, valamint az emberi méltóságot. Sajnálatos módon a törvényalkotó adós maradt annak a következtetésnek a levonásával, hogy mi a követendő eljárás abban az esetben, ha az egyház megszegné ezt a kötelezettségét. A korábbi, jelenleg hatályos törvényi szabályozással ellentétben az új szabályozás szerint az ügyész nem indíthat pert az ilyen tevékenységet folytató egyház megszüntetésére, s a

miniszter sem tehet ilyen javaslatot az Országgyűlésnek. S ha ehhez még hozzávesszük a 10. § (2) bekezdésében írtakat, mely szerint az egyházi szervek által hozott határozatokat állami hatóságok, így például bíróság sem vizsgálhatja, a jogsértő tevékenység ténye sem lesz megállapítható. Így a nyilvántartásba egyszer bekerült egyház ezt követően azt teheti, amit akar, mert az állami egyházjogi egyházi státuszát már nem veszítheti el azon az alapon, hogy az Alaptörvénnyel vagy a hatályos állami jogszabályokkal ellentétes tevékenységet folytat, más közösségek jogait és szabadságát vagy az emberi méltóságot sérti. Eljárás sem indítható ellene bíróság előtt például személyiségi jogi perben sem, ha határozatával, nyilatkozatával sért más közösségeket vagy személyeket (például az adott egyház lelkészi jogállású személye méltóságát). Ezzel pedig az egyházakat a törvény az állami törvényeken kívül vagy azok fölé helyezi.

Ráadásul a 10. § (2) bekezdése és a 13. § (2) bekezdése együttes értelmezése alapján a XV. század óta Magyarországon már nem létező *privilegium forit* építi be az állami jogrendszerbe, azaz az egyház lelkészeit, lelkészi vezetőit az általuk hozott határozatok törvénysértő volta miatt nem lehet állami bíróság elé állítani, hiszen elegendő valakire a 13. § (2) bekezdése alapján azt mondani, hogy sajátos egyházi szolgálati viszonyban áll, az ügyre, hogy az egyház belső szabályait érinti, így a 10. § (2) bekezdése értelmében az egyház valamely szerve által megvalósított, egyházinak minősített ügyet nem vizsgálhatja felül állami bíróság. Ugyanezen az alapon az egyház lelkésze sem fordulhat bírósághoz, ha jogellenesen megfosztják lelkészi tisztségétől és családjával, gyerkeivel együtt az utcára kerül, mert a bírósághoz fordulás, a munkaügyi perben kötelezően biztosítandó fellebbezési jogát, lelkiismereti szabadsághoz való jogának érvényesítését sarkalatos törvény zárja ki, illetve korlátozza jelentős mértékben. E rendelkezések alkotmányossága tehát erősen vitatható.

A törvény az egyházak megszűnése fejezetben rendelkezik arról, hogy ha az egyházból személyek vagy személyek csoportjai kiválnak, de a nyilvántartásba vett egyház fennmarad, a kiválással keletkező új szervezetet a korábbi egyház vagyonából részesedés nem illeti meg. Ez a rendelkezés sérti az egyházi autonómiát, mert ez egyértelműen a 2011. évi C. törvény 10. § (2) bekezdésében is az állami beavatkozástól védett belső ügynek, belső szabályozásra tartozó kérdésnek minősül. A nyilvántartásba vett egyház – amint már utaltam rá – nem azonos a felekezeti egyházjog által létesített, az állami jog szerint vagy egyháznak, vagy egyesületnek, vagy jogi személyiség nélküli személyösszességnek minősülő szervezettel. Ezek a szervezetek – a már szín-

tén hivatkozott alkotmánybírói határozat szerint – az egyesülési jog alapján szabadon szerveződhetnek, rendelkezhetnek vagyonukról, de ebből a szempontból ide tartoznak az állami jog szerint egyházként nyilvántartásba vett szervezetek is.

E szervezetek tehát változhatnak, egyesülhetnek más egyházzal, szétválhatnak külön egyházakra, s korábbi tagjai kiválhatnak belőlük új szervezet alakításával. Az ezekre az esetekre vonatkozó vagyoni jogi rendelkezéseket maguknak az egyházzá váló vallási közösségeknek kell meghozniuk, s ebben a körben szabadon rendelkezhetnek. A nyilvántartásba vett egyházak alkalmazhatják a jelen törvényben megjelenő szabályozást, de el is térhetnek attól. A lényeg az, hogy ezt maguk tegyék meg, erre vonatkozó szabályaikat maguk alkotassák meg, és ne állami törvény rendelkezése alapján. A törvény 26. § (2) bekezdése az egyes vallási közösségek autonómiájához tartozó önrendelkezési jogát sérti, így ellentétes az Alaptörvény VII. cikk (2) bekezdése szerinti egyházi önállóság biztosításának követelményével.

Nem szerencsés továbbá a nyilvántartásba vétel Országgyűléshez telepítése sem. Vannak, akik az állam és az egyház elválasztását kérik emiatt számon, vannak, akik a pártatlanság, az igazságosság, az érintett részvételének elve által kötelezett bíróság helyett a politikai harcok színteréül szolgáló Országgyűlés érdeke vezérelte döntésétől féltik az egyenlő elbírálás követelményét, különösen arra tekintettel, hogy a bírósági eljárásban megszokott jogorvoslati lehetőség hiányzik az új törvényből. Kétségtelen, hogy a bíróságok viszonylag nagy gyakorlati tapasztalatokkal rendelkeznek a nyilvántartásba vételi eljárást illetően, s az utóbbi évekre kikristályosodni látszottak a nyilvántartásba vétel feltételei is. A törvény új helyzetet is teremtett a vallási tevékenység pozitív és negatív meghatározásával. Vallásfogalmat nem adott, ezzel tehát formálisan nem sértette a 4/1993. (II. 12.) AB határozatban rögzített semlegesség követelményét, de szép számmal hivatkoznak arra, hogy ezzel az állam világnézeti semlegessége mégis kérdésessé vált, hiszen így valójában a vallást definiálta. Bár a bíróság is államhatalmi szerv, de tevékenysége jogszabályokhoz, nem pedig változó politikai érdekekhez kötött, és az új szabályozással egyértelműbb és racionálisan összehasonlítható feltételek között hozhatta volna meg a döntését azzal, hogy határozata ellen fellebbezésnek lett volna helye.

A törvény nem zárja ki annak lehetőségét, hogy a nyilvántartásba vételi kérelem elbírálása során a 15. § (1) bekezdése szerint becsatolandó hitvallást, vallási tanok összefoglalását érdemben vizsgálja a miniszter, majd az Országgyűlés. Ez a 4/1993. (II.

12.) AB határozat alapján sérti az állam semlegességének követelményét, hiszen olyan kérdést kíván érdemben minősíteni, amelyet az állam és az egyházak elválasztásának elvéből következően nem tehetne meg, vallási kérdésekben nem foglalhat állást, abban az egyház önértelmezésére kell hagyatkoznia. Jogosan vethető fel tehát a kérdés, mi indokolta az utolsó pillanatban a koncepciótól eltérő lényeges változtatást, és alkotmányosan a zárószavazás előtti módosító indítványok között helye lehetett-e ennek. Az új helyzetben a parlament mint politikai testület döntési kompetenciája az éppen aktuális politikai hatalomtól függetlenül objektíve megteremti a visszaélés lehetőségét is, amelyet a jogalkotási tevékenység során alapkövetelmény minél kisebb mértékre visszazorítani.

Elegánsabb megoldás lett volna valamennyi vallási közösség regisztrációs kötelezettségét előírni. A tizennégy egyház megfelelő jogi apparátusával minden nehézség nélkül teljesíthette volna ezt a kötelezettségét, s a megkülönböztetésre mint meg nem engedett diszkriminációra sem hivatkozhatott volna senki. A társadalmi konszenzusra épülő jogállami jogalkotás nem hagyhatja figyelmen kívül a regisztráció során a feltételeknek megfelelő vallási közösségekben jelenleg még meglévő pozitív várakozást, ha ezen a téren is társadalmi békét akar megvalósítani és nem privilégiumokat osztani.

Az Országgyűlés által elfogadott és a köztársasági elnök aláírását követően kihirdetett törvény nem tartalmaz hatályon kívül helyező rendelkezést az 1990. évi IV. törvényre vonatkozóan. A törvényjavaslat 41. §-a még tartalmazta a hatályon kívül helyező rendelkezést. Annak törlésére először Stágel Bence terjesztett elő zárószavazás előtti módosító indítványt T/3507/93. szám alatt indokolás nélkül, de a képviselő visszavonta a javaslatát. Ezt követően az Országgyűlés elé már T/3507/99. számon, az Alkotmányügyi, igazságügyi és ügyrendi bizottság második ajánlásaként került. Ezen ajánlás 32. pontjában szerepel a törlésre vonatkozó indítvány. Indokolásként a T/3507/98. számú módosító javaslat 32. pontjának indokolására utal, azonban e módosító javaslat 32. pontja nem tartalmaz indokolást. Így a jelenleg hatályos törvény hatályban tartásának, illetve a törvényi rendelkezést nem igénylő hatályvesztésének indoka homályban maradt.

A jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény 10. § (1) bekezdés a) pontja értelmében a hatályos jogszabály vagy jogszabályi rendelkezés akkor veszti hatályát, ha a hatályon kívül helyezendő jogszabályt vagy jogszabályi rendelkezést tételesen megjelölő, a hatályon kívül helyezést kimondó jogszabályi rendelkezés hatályon kívül helyezi. Esetünkben

ez elmaradt. A törvény további pontjai szerint hatályát veszti a jogszabály akkor is, ha a módosítandó jogszabályi rendelkezést tételesen megjelölő, annak helyébe lépését kimondó jogszabályi rendelkezés módosítja, a 12. § (2) bekezdésében meghatározottak szerint, vagy ha azt az Alkotmánybíróság megsemmisíti. Adott esetben egyik eset sem állapítható meg, hiszen a 2011. évi C. törvény preambuluma utolsó bekezdése szerint nem törvénymódosításról van szó, hanem önálló törvény alkotásáról. Következésképpen 2012. január 1-jén két hatályos jogszabályunk lesz a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról, ami valódi kollíziós helyzetet fog eredményezni, ahogyan erre Schweitzer Gábor felhívta a figyelmet.

Célszerű lenne ezeket a kérdéseket – mielőtt az Alkotmánybíróság mondaná ki egyes rendelkezései alkotmányellenességét – törvénymódosítással korrigálni. Az Országgyűlésnek hamarosan foglalkoznia kell a benyújtott nyilvántartásba vételi kérelmekkel. Ez kiváló alkalmat jelent a pontosításokra, az Alaptörvénnyel való összhang megteremtésére.

RIXER ÁDÁM

A XXI. században a helyét kereső állam leírásai kísérleteiben olyan fogalmak kerülnek újra a köz- és tudományos gondolkodás homlokterébe, mint a nemzetállam vagy a témánk szempontjából elsődleges jelentőségű világnézeti elkötelezettség.

A modern jog és jogtudomány mai állapotának kialakulására az egyik döntő hatást – még korábban – az isteni természetjog kizárólagosságától történő elszakadás jelentette: az ember által alkotott pozitív jog érvényességének transzcendens (morális) igazolása profanizálódott a racionális természetjog formájában.¹ A jog pozitívalódási folyamatának, az erkölcs és a jog (moralitás és legalitás) funkcionális különválásának/különválasztásának előrehaladásával a jog fogalma a tárgyi (pozitív) értelemben használt jogra szűkül(t), melynek egyedüli eredője és így értelmezésre jogosultja az állam, illetve az állami akarat. A pozitív jog azonban nem csupán a tárgyi, tételes jogot jelenti, hanem azt a jogszemléletet is, amely a természetjoggal szemben állva a konkrét szabályok egyetlen lehetséges mögöttes okaként a történelmi körülményeket jelöli meg. A pozitív jog a célracionálisan tételezett (jogi!) eljárás keretében hozott döntés által tesz szert érvényességre, s látszólag nem szorul semmiféle jogon kívüli transzcendens igazol-

lásra. Itt érdemes megjegyeznünk, hogy napjainkban ismét a – lehető legtágabban értelmezett – természetjogias felfogások lassú erősödésének lehetünk tanúi; a külső igazolási kényszer, a metajurisztikus elvekre való ráutaltság érzékelhetően nő.² Ennek okai között több tényező is megjelenik, de a közelmúlt válságai és ezekkel összefüggésben a mindeddig öröknek hitt prosperitási és fejlődési elméletek megroggyanása különösen élesen veti fel az új moralitás iránti szükségletet és a társadalmi rend valamifajta „ideáltipikus” modellje iránti igényt, amely alkalmas lesz arra is, hogy bármely jogi művelet értékeléséhez viszonyítási pontként szolgáljon.³

A nemzetközi és a magyar jogfejlődés közeljövője és témánk szempontjából is megkerülhetetlen tény, hogy az elmúlt két évtizedet egyre inkább az alapjogi szemlélet túlhajtása jellemezte; az tudniillik, hogy a jogok katalógusának bővítésével, az egyes jogok tartalmi erősítésével szemben – tartósan – csupán reziduális tételként jelent meg a fenntarthatóság, az alkalmazhatóság, a működőképesség, a köteleltségek létének szempontja. A jogok katalógusának és eszköztársulásának folyamatos bővülése óvatlanul tette a jogalkotót és a gyakorló jogászt: a béke állandósulásával mintha az igazolási kényszerek eróziója is megindult volna. Ennek keretében jogunkon is úrrá lett a relativizmus, a neutralizmus, és a létezőt a természetessel, sőt kívánatossal (!) azonosító álpluralizmus.

Témánk szempontjából különösen lényeges, hogy a szekularizáció korábban széles körben elfogadott elmélet a mai társadalmak egészében semmiképpen sem felel meg a valóságnak: egyre gyakoribbak azok a felvetések, amelyek a weberi szekularizáció-fogalommal szemben a „szent dolgok visszatérését” (*the return of the sacred*) vizionálják. Tegyük hozzá: ma a többségi álláspont változatlanul nem elsősorban valamifajta vallási reneszánsz, egy megújuló hitélet következményeként tételezi a deszekularizációs hatásokat és a posztszekuláris társadalom (Habermas) kialakulását, hanem olyan erőteljes politikai törekvések következményeként, amelyek vallási követelményeket és elvárásokat fogalmaznak meg a közzsférában, a nyilvánosság különböző tereiben. Ez a megközelítés Magyarországon is visszaigazolni látszik.

Ma természetjogon – a fenti különbségeket is figyelembe vevő, lehető legáltalánosabb megközelítésben – elsősorban bizonyos alapelvek összességét, s nem valamely formális (jogi) kódexet értjük, még akkor sem, ha tartható az az álláspont is, amely a Bibliát – kultúrkörünkben – közvetlen normatív erővel ruházza fel. A jogbiztonság szempontját, a tételes jog nélkülözhetetlenségét a természetjog is tel-

jes mértékben vallja, legfeljebb azt állítja, hogy – jelen esetben – a Biblia nem csupán egyes társadalmi és jogintézmények vonatkozásában magyarázó erővel bír (kor)dokumentum, hanem olyan elsődleges normaanyag, amely az érvényesen létrejött jogi instrumentumok alkalmazhatóságát is kétségessé teheti. Az újabb természetjog kiáll amellett, hogy a törvényhozás a jogalkotásnál az „erkölcs – s különösen a keresztény erkölcs – egyetemes érvényű követelményeitől” nem függetleníthetné magát, azaz jog és erkölcs nem lehet egymástól különálló világ. Ezt a felvetést alátámasztandó a természetjog közvetlenül a jogászi gyakorlatból vett esetekre tud hivatkozni, amennyiben a törvény rendelkezésének – vagy éppen általános elvek – hiányában a bíró az íratlan törvényre, a (biztos szakmai, s kiváltképp erkölcsi alapok nélkül töredékes) jogérzékre, lelkiismeretre, valamifajta láthatatlan alkotmányra stb. tud hivatkozni.

A legújabb – adott esetben keresztény megalapozású és tartalmú – természetjog annyiban új, hogy a pozitív joganyag rendelkezéseit nem a joganyag létrehozójára vagy a „jogtörténetben” kifejeződött elvekre stb. vezeti vissza, hanem valamely szabály közvetlen igazolásaként és szükségképpen eredőjeként fogadja el az adott – kimunkált és széles körű társadalmi beágyazottsággal rendelkező – hitrendszer, kultúrkörünkben a Biblia általános elveit és tétel elvárásait. Ez a közvetlenség természetesen – és ez az életszerűbb – részleges is lehet, azaz más megfontolásokkal, igazolóelv-rendszerekkel egy sorban is megjelenhet. Azaz a természetjog, illetve a keresztény természetjog ennyiben *részleges* is lehet, ami praktikusán annyit tesz, hogy adott esetben egy – tipikusan – bírói, alkotmánybírói döntésben (sajátosan értelmezett „párhuzamos véleményként”) vagy egy új törvény preambulumban megjelenhet *expressis verbis* a Bibliára, Istenre utalás is. A felvetés annyiban nem tekinthető újnak, hogy a jogelméletet más összefüggésekben is intenzíven foglalkoztatja, hogy az egyes nem jogi szempontok (például a közgazdaságtani szempontok Richard Posner munkásságában) milyen szerephez juthatnak az ítélezésben s általában a jogi döntésekben.

A jogtudomány – és az új magyar Alaptörvény megalkotói – figyelme is egyre inkább azon kérdésre fordul, hogy hogyan is lehetséges a morális elvek (fokozottabb) behatolása a jog világába. A jog és a vallás mai kapcsolata látszólag egyirányú folyamatként írható le. Ebben a kapcsolatban a tétel jog és az erre épülő jogtudományi ágak hivatása, elsődleges feladata, hogy meghatározzák a vallásszabadság kereteit, illetve a vallás gyakorlásának intézményes kereteit, akár az állami egyházjog, akár

pedig az úgynevezett felekezeti egyházjog szabályainak megalkotásához nyújtott *szakmai* segítsége révén. Jog és vallás kapcsolata azonban egyre kevésbé lehet egyirányú, hiszen a legaltalanosabban felfogott vallás is visszahathat a tárgyi jogra, s az azt részben alakító, részben magyarázó jogtudományra. A nyilvánvaló okok között említhető, hogy a társadalmi kohézió és integráció vagy éppen a társadalmi szolidaritás kialakítása ma már egyre nehezebben képzelhető el az egyes társadalmi normatípusok egymás hatását felerősítő, valós „együtműködése” nélkül.

Az Alaptörvény vitáját szemlélve feltűnő, hogy az egyes elvek és rendelkezések létjogosultságának alátámasztására milyen nagy számban jelentek meg a kereszténységre és a keresztény értékekre való hivatkozások. A kereszténység e sajátos *ultima ratio* szerepe a történeti alkotmány fogalmának tisztázása körében is érvényesült, s nem a véletlen műve az sem, hogy a preambulum tartalma kapcsán kialakult vitákban a két leggyakrabban felvetett – és megkérdőjelezett – elem éppen a vallás és a Szent Korona volt.

Az új Alaptörvényt bevezető Nemzeti hitvallás egyértelműen és szándékoltan a keresztény valláserkölc középponti elemeit emeli alkotmányos rangra (hit, szeretet), az R. cikk pedig kifejezetten kötelezővé teszi a hitvallás figyelembe vételét az Alaptörvény rendelkezéseinek értelmezésekor. Ennek eredménye – a szakirodalomban megjelenő egyes álláspontok szerint legalábbis – a szekuláris állam koncepciójától való eltávolodás, az állam világnézeti elkötelezése egy valláserkölc értékrendje mellett. Legalábbis vizsgálatra méltó, hogy ez a szabályozás miként viszonyul a 4/1993. (II. 12.) AB határozatban foglaltakhoz (a semlegesség követelményéhez).

A Nemzeti hitvallásban a következőket olvassuk: „Elismerjük a kereszténység nemzetmegtartó szerepét. Becsüljük országunk különböző vallási hagyományait.” Ez a megfogalmazás akár visszalépésnek is tekinthető a *Nemzeti Összetartozás melletti tanúságtételről szóló 2010. évi XLV. törvény* preambulumban foglaltakhoz képest, hiszen ott az szerepel, hogy „[m]i, a Magyar Köztársaság Országgyűlésének tagjai, akik hiszünk abban, hogy Isten a történelem ura, s azok, akik a történelem menetét más forrásokból igyekszünk megérteni, hazánkért és a magyar nemzet egészéért...” Ma még nehezen eldönthető kérdés, hogy például az Isten személyére és a hozzá való viszonyra, illetve a vallási örökségre történő utalások a hazai és uniós jogszabályokban csupán a jogrendszer „reziduális tételként” megjelenő szimbolikus aktusai-e vagy már önmagukban is a jogászi és szélesebb társadalmi gondolkodásmód érdemi alakítói.

Az új Alaptörvény maga is egy Istenhez szóló főhással kezdődik, ám az Istenre történő utalás invokatív jellege töredékes marad, éppen az irodalmi köntös miatt; azaz tételes jogi tartalmakat nagyon nehéz lenne tulajdonítani ennek a mondatnak.

*

A jogalkotás hazai „kultúrhistoriájában” négy olyan folyamatosan jelen lévő, hangsúlyos és „klasszikus” hiba érdemel említést, amely a *lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi C. törvénnyel* kapcsolatban is felvethető:

1. Mind az előzetes, mind az utólagos hatástanulmányok léte és mélysége kérdéses. 2. A szabályozás tárgya szerinti érintettek bevonására nem vagy csupán jelképesen kerül sor. 3. Ha van is érdemi vita a törvény vagy rendelet elfogadását megelőzően, annak eredményei nem hasznosulnak, azaz érdemi továbbgondolásukra nem kerül sor. 4. A tételes jogi tartalom egy elszigetelt – következésképpen ötletszerű – politikai döntés közvetlen eredményeként jelenik meg.

Ad 1. *A lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény* (Lvt.) s különösen egy újabb szabálytömeg sikerességének megítélésében nagy segítségünkre lehet azon kérdések és válaszok strukturált rögzítése, amelyek alapján ez (mármint a sikeresség) ennek mértéke megítélhető. Ezek a (hatás)tanulmányok rámutat(hat)nak olyan rövid, közép- vagy hosszú távú társadalmi, gazdasági vagy egyéb hatásokra, következményekre, amelyekkel a jogszabályok elfogadói, kibocsátói nem vagy csak korlátozott mértékben foglalkoznak/foglalkoznának.

Ad 2. Ideális esetben az (egyház)politikus maga helyezi dilemmáit a nyilvánosság asztalára – alternatív döntések formájában megfogalmazva. Ennek jelentősége azonban nem csupán abban áll, hogy így módon – az előzetes diszkusszió révén – a döntés érettebbé, megalapozottabbá válik, hanem legalább ilyen lényeges, hogy a szabályozás által érintett közeg és a szélesebb értelemben vett nyilvánosság is – legalább részben – ezen keresztül képes önképének határozottabb megformálására, artikulálására. Hangsúlyoznunk kell, hogy egy ilyen „kényes” tárgyban születő törvény minőségét nem kizárólag a szabályozás szövegszintű megjelenése határozza meg, hanem hasonló mértékben érdemes figyelmet fordítanunk arra a kohéziós, szocializációs, integrációs és *jobb esetben az érintettek egymás iránt megnyilvánuló szolidaritásában* is tetten érhető szempontokra, amelynek révén nem csupán egy új állami norma

születik, hanem az egész társadalom problémaérzékenysége, tudatos válaszkérésére és különösen tényismerete pozitív irányban változhat. Ha a jogszabály létrejöttének folyamata ezt az igényt is kielégíti, maga a létrejött instrumentum is könnyebb szívvel tehető ki a valóság próbájának...

Ad 3. Az új egyházi törvényt megelőző „egyeztetési” folyamatban felmerült – publikus – érveknek a végső szövegváltozatba való beépülése részben töredékes, részben pedig megfigyelhető, hogy olyan konstrukciók bukkantak fel a törvény érdemi, „sarkalatos” intézményeiben, amelyek közvetetten sem képezték vita és egyeztetés tárgyát. Ha pedig ez így van, s nehezen tudjuk eldönteni, hogy az egyes jogintézmények kialakításában milyen megfontolások játszottak szerepet, nehézkesebbé válik az állam és a vallási közösségek mai viszonyának modellezése is.

Ad 4. Példa az ötletszerű – egyházakkal, egyházi intézményekkel kapcsolatos – jogalkotásra a *felsőoktatásról szóló 2005. évi CXXXIX. törvény* 1. számú melléklete, amelynek „Nem állami főiskolák” alcímét az egyes gazdasági tárgyú törvények módosításáról szóló 2011. évi XCVI. törvény 42. §-a változtatta meg. A változtatás alapjául egy egyházi főiskola megszűnése szolgált. *A jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény* 2. § (4) bekezdés d) pontjai előírja, hogy a jogszabály megalkotása során meg kell felelni a *jogalkotás szakmai követelményeinek* is; márpedig ezek között – a korábbi évtizedek ezzel ellentétes gyakorlata ellenére is – kikerülhetetlen igény, hogy a jogszabály címe és tartalma között legalább távoli logikai kapcsolat legyen.

Nehéz, majdhogynem lehetetlen helyzetben van azonban az, aki – amint arra már utaltam – a 2011. évi C. törvény alapján kívánná valamely korábban keletkezett, a tudomány által az állam és az egyház viszonyát illetően eddig feltárt modellbe szuszakolni a konstrukciót. A zárószavazás előtti percekben jelentős mértékben, ám ismeretlen okokból átírt törvényjavaslat törvénnyé válhat ugyan, ám ahhoz, hogy egy adott állam egyházakhoz való viszonyát valamely modell típusba sorolhassuk, többet kellene tudnunk a jogszabályszöveg szintjén megjelenő kategóriáknál és lózungoknál: ismernünk kellene azokat a tényleges okokat is, amelyek a törvény jelenlegi formáját kialakították. Ezek között ugyanis – feltehetően – nem csupán pillanatnyi politikai és anyagi érdekek és személyes indulatok találhatók meg, ám nyilvánvalóan nem is csupán az, amit az indokolásban olvashatunk. Feltehetően csak az újabb jogalkotási termékek és a kialakuló jogalkalmazói gyakorlat lesz képes választ adni arra a kérdésre, hogy pontosan mi is a mai kormányzat – és általában az állam – viszonya a vallási szervezetekhez, hogy a különbség-

tételek pontosan milyen mértékűek és jellegűek lesznek, túl azokon, amelyek már ma is érzékelhetők a jogszabályszöveg szintjén (például ki, kivel, pontosan mire és miért köt majd egyházként és nem egyházként humán közszolgáltatások nyújtására irányuló szerződést stb.). Pokol Béla nyomán kijelenthetjük, hogy a jog szövegrétege alatt további jogrétegek is kibomlanak majd, vélhetően további – ma még alig látható – feszültségeket is létrehozva.

Az Lvt. modelljéhez képest mindenképpen elmozdulás a 2010. évi XLV. törvényben megfogalmazott, már idézett *credo*: ezt a megközelítést – feltéve, hogy mindenképpen egy modell keretei közé próbáljuk beilleszteni – az *értékválasztó semlegesség* modelljének hívhatjuk, ami annyit tesz, hogy a jogalkotó világossá teszi saját álláspontját, akár világnézeti elköteleződését, de érdemben elismeri az egyéb szempontrendszer, világnézetek azonos értékét, adott esetben támogatandó voltát. Ez azt jelenti például, hogy a jogalkotó saját preferenciáitól függetlenül a nem monoteista vallások esetében is biztosít formai és tartalmi egyenlőséget, legalábbis az elemi keretfeltételek – például az igénybe vehető támogatások, kedvezmények, mentességek stb. – vonatkozásában.

Az új törvény túllép az értékválasztó semlegesség modelljén, s gyakorlatilag a támogatott-túrtiltott kategóriák meghonosítására tesz kísérletet, melyben a másodikként említett csoportba sorolt szervezetek egyedüli (érdemi) jogosultsága a civilszervezetként való létezés joga. Merőben formális megközelítésben helytálló a megállapítás, hogy az új konstrukció sem érinti az alapvető jog lényeges tartalmát – azaz mindenki számára biztosítja azokat az intézményes kereteket, amelyek között a vallásgyakorlás kollektív módon és konkrét szervezeti formában végezhető. Az új törvény radikálisan új koncepciója és szabályozási megoldása mellett kétséges, hogy mire is utalhat a preambulum „folytatva a vallásszabadságot biztosító törvényekben, különösen a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvényben testet öltő hagyományt” szövegrésze, hiszen a szöveg egésze lényeges – a jog biztosításán túli – dimenzióiban gyökeres szakítást jelent az Lvt. hagyományaival.

A valódi társadalmi autonómiák – éppen önállóságukból adódóan – legalább részlegesen rezisztensek a különböző külső beavatkozásokkal szemben. Ez a vizsgált téma vonatkozásában legalább két állítás megfogalmazására ad lehetőséget: az autonómia léte (jobb esetben) független attól, hogy a jog által konstituált intézményes elkülönülés milyen formákban ölt testet, valamint az autonómiák *léte* nem függhet az állam közvetett vagy közvetlen anyagi

támogatásától. Tehát érdemes rögzítenünk, hogy az államnak azon túl, hogy biztosítja a vallás egyéni és szervezett, közösségi jellegű gyakorlásának elemi jogi feltételeit, védelmi garanciáit, nincs további intézményes kötelezettsége a ma Magyarországon bármilyen formában működő vallási közösségekkel szemben, továbbá az állammal szemben egyetlen közösség sem támaszthat anyagi elvárásokat pusztán önnön vallási jellege miatt. Az egyházi státusz elvesztése és az ennek következményeként előálló esetleges „teljes anyagi ellehetetlenülés” fogalmilag nem összekapcsolható, egymással ok-okozati összefüggést nem alkotó tények – még ha indokolatlan visszalépésről van is szó –, hiszen egy államtól független, civil jellegű képződmény életképességének *elsődleges alapja* semmiképpen sem lehet az állami finanszírozás fennállta. Az autonómiaigényen túl is életképes társadalmi mezők képesek kell legyenek arra – amellet, hogy belső szabályokat, szokásokat és szimbólumokat állítsanak elő –, hogy anyagi értelemben is gondoskodjanak saját elemi létfeltételeikről, még akkor is, amikor fokozott mértékben vannak kiteve/kiszolgáltatva az őket körülvevő nagyobb világból származó szabályoknak, döntéseknek és más erőknek. Ez a logika nem mond ellent annak az érvelésnek, amely elvárásként fogalmazza meg, hogy a tudatos állam hangsúlyt helyezzen az érték-szempontrú és a társadalmi szolidaritás intézményeit támogató elköteleződés rögzített formáinak kimunkálására, például az adórendszeren vagy a közhasznú jogállás megteremtésén keresztül.

Az erősebb állam hívei – akik a *good government* vagy *good governance* vitában egyre határozottabban foglalnak állást az előbbi fontossága mellett – azzal érvelnek, hogy az alapvető követelményként megjelenő elszámoltathatóság és felelősségvállalás is csak ott lehetséges, ahol a az állami és privát szféra közötti együttműködés alaposan újragondolt stratégiája jelenik meg, például a kiszervezések stb. éles határokat elmosó bizonytalanságával szemben. Az új törvény egyértelműen ebbe az irányba tett lépésként értelmezhető: a közfeladat-ellátás körében – elsősorban a humán közszolgáltatások nyújtása során – az állam tudatosan szűri a lehetséges szolgáltatásnyújtókat (szolgáltatásbiztonsági, minőségi és egyéb szempontok alapján is).

Ha azt a kérdést tesszük fel magunknak, hogy miben több vagy más ma a vallás vagy éppen az egyház fogalma, mint a mögöttünk hagyott történeti korszakokban, egy dolog nagy biztonsággal jelenthető ki: a szabályozás során egyre inkább előtérbe kerül a gazdasági aspektus és a negatív definíció: a nem elsődlegesen vagyoni előnyök megszerzését célzó tevékenységekre történő utalás korábban is jelen

volt a konstrukciókban, de különösen a legújabb jogalkotás mintha egyenesen abszolutizálná ezt a szempontot. Tény, hogy amennyiben akár elvi lehetőségként is elfogadjuk, hogy például Magyarországon a ma nyilvántartásba vett egyházak többsége/jelentős része elsődlegesen – akár kényszerűségből, akár visszaélésszerűen – „anyagi haszonszerzés” céljából választotta a vizsgált szervezeti formát, úgy nyilvánvaló, hogy ennek a ténynek vissza is kell hatnia a jogi instrumentumokra, a joggyakorlatra, a jogfejlesztésre, sőt a legtágabban vett jogéletre. Szászfalvi László még MDF-képviselőként előterjesztett munkaanyagai és tervezetei már a 90-es években a gazdasági visszaélésekkel kapcsolatos félelmet fogalmazták meg, s most is ez az érvelés egyik középponti eleme. A negatív jelenségek bizonyítékul jelen voltak az elmúlt esztendőben is, ám a törvény előkészítése során semmilyen hitelt érdemlő, adatolt felmérés nem született annak tisztázására, hogy ezek az extremitások – köztük a kiegészítő normatíva miatt egyházzá alakuló öregek otthona – nem elszigetelt (s így a teljes rendszer radikális átalakítása nélkül is kezelhető) jelenségek-e. Az *érdemi* hatástanulmányok azért is lényegesek lettek volna, mert igazolhatták volna a már másfél évtizeddel korábbi anyagokban is nagy teret kapó félelmeket, amelyek a destruktív, gyermekeket elnyelő, családokat szétzúzó, elesett emberek vagyonát megkaparintó szekták térnyerésétől kívánták volna megóvni a magyar társadalmat. Félő, hogy az előzetes (érdemi) hatásvizsgálatok elmaradásának egyik döntő oka éppen az tény lehet, hogy az említett félelmek nem bizonyultak valósak. Sőt egy valóban objektív felmérés vélhetően azt támasztaná alá, hogy a kisegyházak döntő többségének jelentős hatása van például a társadalmi kohézió és a szolidaritásra készítetés erősítésében, a társadalom szövetének – kevésbé látványos, ám valós mértékű – megújításában.

Vallási egyesület és egyház viszonyában kérdés az új törvény alapján például, hogy a ma is létező vallási egyesületek – a jelenlegi gyakorlatnak megfelelően – miért nem szerepeltethetik majd a nevükben az egyház szót. Az új törvény 7. § (4) bekezdése ugyanis kimondja: „Az egyház elnevezést csak e törvény szerint nyilvántartásba vett szervezet viselheti.” Ez egyúttal azt is jelentheti, hogy nem csupán az egyházak, hanem bizonyos – az egyház szót ma nevükben is viselő – vallási egyesületek megszüntetésére is sor kerül az új törvény alapján, azaz az egyesülési törvény alapján létrejött szervezet megszűnését egy másik törvény szabályozza.

Ez különösen annak ismeretében meglepő, sőt aggályos, hogy az egyház kifejezés nem elsősorban tételes jogi kategória, egy intézménytípus leírá-

sára szolgáló fogalom, hanem a Krisztusban lévők, a Krisztust követő emberek közösségének, Krisztus testének fogalmi megjelenítésére szolgáló köznyelvi és biblikus kifejezés. Lényeges kérdés, hogy ennek használata törvénnyel megtiltható-e egy egyébként legálisan működő, nyilvántartásba vett vallási szervezet számára.

Az új törvényről szólva kijelenthető továbbá, hogy régebben a bíróságok mintegy „féltek” attól, hogy a technikai jellegű feltételek meglétének vizsgálatán túl egyéb, bármilyen mértékben is értékelő szempontokat mérlegeljenek a nyilvántartásba vétel vagy a működés vizsgálata során. Ettől a problémától a jogalkotó megszabadította a bíróságokat, kérdés azonban, hogy az Országgyűlés szerepének közvetlenné válásával nem olyan rendszert hozott-e létre – mintegy az előbbi ellenpólusaként –, amely végleteken szubjektív, s a napi politikával átítatott szintre emeli az új egyházak elismerésének „hatósági” feladatait. Ebben az új rendszerben ugyanis az egyházak válasza sokkal inkább mulhat mondjuk azon a tényen, hogy néhány független képviselő a kétharmad érdekében hajlandó-e a kormánnyal szavazni, mint azon, hogy az adott entitás valóban minden szempontból megfelel-e a törvényi kritériumoknak.

Az eddigiekben az egyházak vonatkozásában az állam a jogszabályok által biztosított – és senki által meg nem kérdőjelezett – törvényes kontrolllehetőségek által kijelölt kapcsolati felület teljes hosszmet- szetében passzívnak mutatkozott. Nagy biztonsággal kijelenthető, hogy egy új törvény helyett csupán egy protokollt kellett volna kialakítani, illetve továbbfejleszteni, amelynek révén az adott szervezet vallási jellege anélkül ellenőrizhető, hogy az egyúttal valamifajta jogellenes beavatkozás elemeit is realizálná. Ilyen megoldás lehetett volna például egyes tagok bíróság általi, a nyilvántartásba vételt megelőző megkeresése (!) minden olyan esetben, ahol alappal feltételezhető, hogy a létrehozás mögöttes és elsődleges célja nem hitéleti, vallási jellegű megfontolás. Itt érdemes kitérni arra a körülményre, hogy egyes jogszabályok és azok egyes intézményes megoldásai olyan mértékben beivódtak a köztudatba, hogy ezek megváltoztatására csak rendkívül nyomós okból (lett volna) érdemes sort keríteni. Az Lvt. tiszta, átlátható szabályozását csak rendkívül alapos „közérdek” esetén lett volna szabad feladni, s kérdéses, hogy az egyébként valós diszfunkciók mértéke indokolta-e új, önálló törvény megalkotását. A rendelkezésre álló hivatalos érvek alapján ez nem bizonyított. Kérdés, hogy miért nem volt elegendő a jogalkalmazásbeli visszasságok katalogizálása után ezek visszatükrözése szövegszinten és a jogalkalmazói gyakorlat befolyásolásában.

Nem világos, hogy – ha már új törvény születik – miért nem került sor egyúttal annak a joganyagnak az átfésülésére is, amely nem a mindenkori Lvt. által közvetlenül szabályozandó joganyag, de amely az egyházak jogalanyiségének aktuális tartalmi kérdéseit tárgyalja. Csupán egyetlen példa ennek alátámasztására: *A közérdekű önkéntes tevékenységről szóló 2005. évi LXXXVIII. törvény* említi, hogy a magyarországi székhelyű egyház fogadó szervezet lehet, miközben ennek hazai gyakorlata teljesen hiányzik: konkrét problémaként lenne említendő az a fiktív jogeset, mely szerint a templom előtti járdát szívességi alapon sepregető hívőt bevonó egyházat, egyházközséget stb. a hatályos szöveg értelmében a közérdekű önkéntes tevékenységről szóló törvény alapján szankcionálni kellene, ha az adott személy ezt követően – mintegy a sepregetést ellentételezendő – egy bibliai idézettel ellátott könyvjelzőt kap, anélkül, hogy a közérdekű önkéntes tevékenységet bejelentették volna. Ma ezt a szabályozást a legtöbb érintett nem ismeri, akik pedig ismerik, nem foglalkoznak vele, teljes mértékben negligálják. Ez a konkrét szituáció is rávilágít arra, hogy a különböző szabályozási szükségletek esetén – a konkrét példában ez a feketemunka kiszűrésének igénye – milyen nehézkes az egyházak és vallási közösségek szempontjainak beemelése, kivételkénti megfogalmazása.

A szakirodalom által eddig fel nem ismert, ám valós, a jogi szabályozásban is újdonságokat hozó kérdés továbbá az úgynevezett komplex jogalanyiség problematikája. A komplexitás ugyanis nem csupán abban a merőben tudományos értelemben jellemezhető az egyházakat, hogy köz- és magánjogi jogalanyiség jegyivel egyként rendelkezik(het)nek, hanem oly módon is, hogy a jogalanyiség vizsgálatakor

– rendkívül kiterjesztő értelmezéssel – nem csupán az adott, nyilvántartásba vett egyházat vizsgálom (esetleg annak önálló jogi személyiséggel rendelkező szervezeti egységét), hanem mindazokat az egyesületeket, alapítványokat stb. is, amelyeket az adott egyház vagy annak tagjai hoztak létre. A felvetés azért sem életképtelen, mert például a *Magyar Köztársaság Kormánya és a Szuverén Jeruzsálemi, Rodoszi és Máltai Szent János Katonai és Ispótyalos Rend közötti Együttműködési Megállapodás kihirdetéséről szóló 2010. évi CXL. törvény* 5. cikk 2. pontja is úgy rendelkezik egyes támogatásokkal összefüggésben, hogy „a kijelölt szervezetek és az ezek által létrehozott önálló jogi személyiséggel rendelkező közhasznú vagy kiemelkedően közhasznú szervezetek javára”. Számos esetben az elválasztás, az egyes entitások elkülönült kezelése nem csupán életszerűtlen lenne, de egyenesen gyakorlati többletnehézségeket is jelentene... Ám tény, hogy az új törvény is csupán a hagyományos kapcsolatrendszereket jeleníti meg: beszél ugyan az egyház önálló jogi személyiséggel rendelkező szervezeti egységéről, de nem tesz említést azokról a kapcsolatokról, amelyekre az imént hivatkozott törvény – életszerűen – utal.

JEGYZETEK

1. Cs. Kiss Lajos: *Bevezetés in A társadalom és a jog auto-poiétikus felépítése*, szerk. Cs. Kiss Lajos – Karácsony András, Budapest, ELTE ÁJK, 1994, 8.
2. Cs. Kiss (1. vj.) 8–9.
3. Derick BEYLEVELD – Roger BROWNSWORD: *Law as a Moral Judgement*, London, Sweet & Maxwell, 1986, 145.